
Vergaderjaar 2001–2002

28 009

Emancipatiebeleid 2002

Nr. 1

BRIEF VAN DE STAATSSECRETARIS VAN SOCIALE ZAKEN EN WERKGELEGENHEID

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 18 september 2001

Hierbij bied ik u de Beleidsbrief Emancipatiebeleid 2002 aan.

De Beleidsbrief bevat de uiteenzetting van de beleidsvoornemens in het kader van de coördinatie van het emancipatiebeleid, voor het komende jaar. Het Meerjarenbeleidsplan Emancipatie vormt hiervoor de basis.

De Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid,
A. E. Verstand-Bogaert

Inhoudsopgave

1	Inleiding	3
2	Tweesporenbeleid	4
3	Van ondersteuningsbeleid naar subsidiëring van activiteiten	9
4	Arbeid, zorg en inkomen	15
5	Dagindeling	26
6	macht en besluitvorming	35
7	Mensenrechten	41
8	Kennissamenleving	52
	Bijlage	57

1 INLEIDING

Deze Beleidsbrief werkt het *Meerjarenbeleidsplan Emancipatie* uit voor 2002. Net als in de Begrotingsbrief voor 2001 ligt het accent op de coördinatie van beleid. Eerst vatten we samen wat we verstaan onder een tweesporenbeleid. Kortweg komt dit neer op vernieuwing en verankering van beleid. Dan staan we stil bij de noodzakelijke heroriëntatie van wat nu nog emancipatie-ondersteuningsbeleid heet. Vervolgens gaan we in op de maatregelen die op stapel staan op dezelfde vijf terreinen die ook in het Meerjarenbeleidsplan centraal stonden: arbeid, zorg en inkomen; dagindeling; macht en besluitvorming; mensenrechten van vrouwen; kennis-samenleving.

Het *Meerjarenbeleidsplan Emancipatie*¹ werkt het beleid voor de middellange termijn langs twee sporen uit. Aan de ene kant beleid dat vernieuwing aanjaagt en nieuwe thema's en instrumenten aandraagt. Aan de andere kant beleid dat emancipatie verankert in alle geledingen van het algemene beleid en daarvoor – onder meer – strategische allianties aangaat met maatschappelijke partners. Dit laatste spoor heet in internationaal verband «gender mainstreaming». Concrete doelstellingen en beleidsvoornemens werken dit beleid uit op vijf terreinen: arbeid, zorg en inkomen; dagindeling; macht en besluitvorming; mensenrechten van vrouwen; en kennissamenleving. Ook is aangegeven welk departement daarbij het voortouw heeft.

In de *Begrotingsbrief Emancipatiebeleid 2001* staan de activiteiten genoemd die in het eerste jaar van het Meerjarenbeleidsplan hun beslag hebben gekregen of in uitvoering zijn. Bijvoorbeeld het Plan van aanpak Herintredende vrouwen², de fiscale stimulering van kinderopvang en loondoorbetaling tijdens ouderschapsverlof of, meer in het algemeen, de aanpak die emancipatie verankert in het brede kabinetsbeleid³. Andere beleidsactiviteiten lopen door in 2002. Te denken valt aan de advisering van de commissies Arbeidsdeelname Vrouwen uit Etnische Minderheidsgroepen (AVEM) en Dagarrangementen voor ouders en kinderen, de nota over levensloopbewust beleid en het wetsvoorstel zwangerschaps- en bevallingsverlof voor politieke ambtsdragers.

Deze Beleidsbrief werkt het Meerjarenbeleidsplan Emancipatie uit voor 2002. Het accent ligt daarbij, net als vorig jaar, op de coördinatie van het emancipatiebeleid. De beleidsvoornemens op de verschillende terreinen staan in de Memories van Toelichting bij de desbetreffende begrotingshoofdstukken. Na ieder hoofdstuk zijn de concrete beleidsvoornemens schematisch samengevat. Na een uiteenzetting van het gevoerde tweesporenbeleid (hoofdstuk 2) en de voorgenomen vernieuwing van het emancipatie-ondersteuningsbeleid (hoofdstuk 3) geven we aan wat de beleidsvoornemens zijn op elk van de vijf bovengenoemde terreinen (hoofdstuk 4 tot en met 8).

¹ Kamerstukken II, 2000–2001, 27 061, nr. 3.

² Kamerstukken II, 2000–2001, 27 853, nr. 1.

³ Kamerstukken II, 2000–2001, 27 061, nr. 15.

2 TWEESPORENBELEID

Emancipatiebeleid is veranderingsbeleid. Om die veranderingen voor elkaar te krijgen volgt het twee sporen, die overigens nauw verweven zijn: vernieuwing aanjagen en verankering in het algemene beleid bevorderen. Voor het spoor van vernieuwing zijn onderzoek, monitoring en evaluatie belangrijke hulpmiddelen. Een onmisbare voorwaarde voor het tweede spoor is rekening houden met relevante verschillen tussen vrouwen en mannen. Die kunnen namelijk van invloed zijn op de effectiviteit en kwaliteit van beleid. Voor het tweede spoor is het Plan van aanpak mainstreaming een belangrijke stimulans. Ook een analyse van begrotingsposten in navolging van het VBTB-traject kan zichtbaar maken hoe ver het genderperspectief is doorgedrongen tot het gangbare beleid.

2.1 Verandering

Het emancipatiebeleid ondersteunt en stimuleert maatschappelijke veranderingen die aankoersen op een rechtvaardige verdeling van rechten en plichten, kansen en beperkingen, ongeacht sekse. Het beperkt zich dus niet tot de positieverbetering van vrouwen. Met andere woorden, emancipatiebeleid is geen doelgroepenbeleid, gericht op de specifieke positie van een bepaalde groep burgers, maar *veranderingsbeleid*.

Natuurlijk blijft het belangrijk het oog scherp gericht te houden op groepen vrouwen die in een moeilijke positie verkeren. Ook omstandigheden waarin gewenste veranderingen moeilijk zijn te realiseren hebben alle aandacht. Een deel van de zwarte, migranten- en vluchtelingen-vrouwen verkeert bijvoorbeeld in een moeilijke positie. Het glazen plafond en het bestaan van typische mannen- en vrouwenberoepen duiden op hun beurt op omstandigheden waarin veel taai weerstand bestaat tegen gewenste veranderingen.

De coördinatie van het emancipatiebeleid volgt twee sporen. Het eerste spoor jaagt vernieuwing aan vanuit een overkoepelende visie, plaatst nieuwe thema's op de politieke agenda, ontwikkelt draagvlak en draagt instrumenten aan. Onderzoek, monitoren, evaluatie en communicatie zijn daarbij belangrijke hulpmiddelen.

Het tweede spoor bevordert dat emancipatie verankerd raakt in alle geledingen van het algemene beleid. Daarvoor moeten beleidsprocessen worden ge(re)organiseerd, verbeterd, ontwikkeld en geëvalueerd. Een onmisbare voorwaarde is om daarbij oog te hebben voor relevante verschillen tussen mannen en vrouwen die van invloed zijn op de effectiviteit en kwaliteit van beleid.

De twee sporen zijn overigens nauw met elkaar verweven. Zo kan de expertise die in het ene spoor wordt opgebouwd een hulpmiddel zijn voor de strategie die in het andere spoor wordt toegepast. Enerzijds is bijvoorbeeld onderzoek nodig om meer vrouwen door te laten stromen naar hogere posities in het bedrijfsleven, anderzijds kan dit resultaten opleveren waar bedrijven hun voordeel mee kunnen doen.

2.2 Vernieuwing

Onderzoek

Om het emancipatieproces te verdiepen en te verfijnen is onderzoek veelal onmisbaar. Bijvoorbeeld als het gaat om resultaatgericht beleid, vernieuwing van het emancipatiebeleid of de effectieve implementatie van het VN-Vrouwenverdrag. Het Comité dat toeziet op de uitvoering van

dit verdrag heeft nog eens het belang onderstreept van onderzoek voorafgaand aan beleidsvorming.

De jaarlijkse onderzoekprogramma's stelen op het *Meerjarenbeleidsplan Emancipatie*. De fasering vindt plaats in samenhang met de jaarlijks uit te voeren beleidsactiviteiten. Het onderzoekprogramma voor 2002 richt zich, net als in voorgaande jaren, op drie hoofdstromen: beleidsinhoudelijke vernieuwing, gender mainstreaming en lopend beleid. Steeds is daarbij oog voor de toegevoegde waarde en praktisch bruikbare resultaten die het kan opleveren om allianties aan te gaan met derden, bijvoorbeeld maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven.

Emancipatiemonitor

In oktober 2000 is de eerste *Emancipatiemonitor* verschenen.⁴ Zowel in druk, als op internet.⁵ De monitor voorziet in een grote behoefte aan feiten en cijfers over emancipatie, zoals blijkt uit het veelvuldig gebruik dat ervan wordt gemaakt, ook via internet. Ook om de voortgang van het emancipatieproces te meten bewijst de monitor goede diensten.

De eerste *Emancipatiemonitor* bevat informatie over de positie van mannen en vrouwen op de vier terreinen die vanouds centraal staan in het emancipatiebeleid: arbeid, zorg en inkomen; onderwijs; politieke en maatschappelijke besluitvorming; geweld tegen vrouwen. Waar mogelijk is de informatie uitgesplitst naar achtergrondkenmerken als leeftijd, etniciteit of burgerlijke staat.

De monitor heeft het karakter van een groeimodel. De volgende emancipatiemonitor, die in het najaar van 2002 verschijnt, besteedt ook aandacht aan de terreinen «dagindeling» en «kennissamenleving». Waar mogelijk gaat de monitor in op de diversiteitsdimensie.

Extra aandacht

Zoals gezegd blijft extra aandacht nodig voor specifieke groepen vrouwen en omstandigheden waarin veranderingen moeilijk van de grond komen. In dit kader passen de maatregelen om de herintreding van vrouwen op de arbeidsmarkt in het algemeen en zwarte, migranten- en vluchtelingen-vrouwen in het bijzonder te bevorderen, evenals aandacht voor hun politieke participatie, de afbraak van het glazen plafond waar hoger opgeleide vrouwen tegenaan lopen, de kwaliteit van het werk van lager opgeleide vrouwen en de bestrijding van geweld tegen vrouwen.

Overleg Vrouwen en Minderheden (OVM)

In de schaduw van de officiële overlegstructuur fungeert het Overleg Vrouwen uit Minderheden (OVM) als informeel adviescollege als het gaat om het verbeteren van de positie van zwarte, migranten- en vluchtelingen-vrouwen. De leden van dit overleg geven commentaar op en advies over maatregelen en voornemens die hen raken. In de afgelopen twee jaar zijn per jaar vier thema's behandeld, eerst in het OVM zelf en daarna met de ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, Sociale Zaken en Werkgelegenheid en Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Deze werkwijze is bevredigend, zij het dat de advisering informeel en daarom niet zichtbaar is. Het ligt dan ook voor de hand een verbinding te leggen met de officiële overlegstructuur.

Periodiek overleg met maatschappelijke organisaties

Om strategische allianties met maatschappelijke partners te bevorderen organiseren we vanaf 2001 halfjaarlijks bijeenkomsten over een bepaald thema. Deelnemers aan deze bijeenkomsten kunnen steeds wisselende organisaties zijn. Het gaat erom informatie, signalen en adviezen te ontvangen die prikkels en impulsen kunnen opleveren voor het beleid.

⁴ Saskia Keuzenkamp, (SCP) en Ko Oudhof (CBS), *Emancipatiemonitor 2000*, SCP/CBS, Den Haag, november 2000.

⁵ <http://www.scp.nl>.

Vernieuwing communicatie

Najaar 2001 gaat er een nieuwe communicatiestrategie van start gericht op mainstreaming en het in gang te zetten emancipatiesubsidiebeleid (zie hoofdstuk 3). Het accent zal daarbij komen te liggen op nieuwe informatie- en communicatiemiddelen. Komend jaar bekijken we of het zinvol is het tijdschrift *Op Gelijke Voet* en het *Jaarboek Emancipatie* in een andere vorm uit te geven. Met voorlichtingscampagnes zijn zij tot nu toe de belangrijkste communicatie-instrumenten.

Drie campagnes staan in 2002 op stapel:

- een communicatieplan om via internet informatie te verspreiden over de mogelijkheden om in hogere functies in deeltijd te werken;
- de meerjarige communicatiecampagne Dagindeling;
- een ict-project om laagopgeleide meisjes en jongens te stimuleren zich onderwerpen eigen te maken die raken aan emancipatie.

Voorts komt er in 2002 een portal site die het internetgebruik voor emancipatiedoelen kan vergroten en verbeteren. Hiervoor wordt nog in 2001 een subsidie verstrekt.

Joke Smitprijs

Sinds de instelling van de Regeringsprijs voor Emancipatie, de Joke Smitprijs, in 1986 is een groot aantal vrouwen en organisaties onderscheiden voor hun bijdrage aan de verbetering van de positie van vrouwen in Nederland. De prijs wordt elke twee jaar uitgereikt. In 2002 zal dit weer het geval zijn.

2.3 Verankering

Het *Meerjarenbeleidplan Emancipatie* geeft vier manieren aan om emancipatiedoelen te verankeren in het algemene beleid⁶:

- onderzoek naar de toepassing van gender mainstreaming bij mede-overheden en particuliere organisaties;
- aangaan van strategische allianties met maatschappelijke organisaties;
- opzetten van een (inter)departementale strategie en structuur voor gender mainstreaming;
- inzichtelijk maken van departementale geldstromen voor emancipatie via een analyse van begrotingsposten.

Mede-overheden en particuliere organisaties

Het onderzoek naar gender mainstreaming bij mede-overheden en particuliere organisaties is afgerond in 2000.⁷ De «good practices» die daaruit naar voren kwamen zijn met de *Handleiding Gender Mainstreaming* verspreid onder gemeenten en provincies. De resultaten van het onderzoek kunnen een rol spelen bij het nieuwe BANS (Bestuurs Akkoord Nieuwe Stijl) dat met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en het Interprovinciaal Overleg (IPO) gesloten wordt.

Strategische allianties

Voorbeelden van strategische allianties zijn het zogeheten Ambassadeursnetwerk dat zich sterk zal maken voor de afbraak van het glazen plafond in het bedrijfsleven (zie hoofdstuk 6), de afspraken met de Stichting van de Arbeid over bestrijding van ongelijke beloning en stimulering van werkgevers om bij te dragen aan kinderopvang en arbeid- en zorgcombinatiemogelijkheden (zie hoofdstuk 4).

Plan van aanpak mainstreaming

Op basis van het advies van de Interdepartementale Werkgroep Mainstreaming heeft het kabinet een Plan van aanpak vastgesteld dat u bij brief van 26 juni 2001⁸ hebt ontvangen. Aan deze Interdepartementale

⁶ Kamerstukken II, 2000–2001, 27 061, nr. 3.

⁷ Marktplan Adviesgroep, In beleid verankerd? Inventarisatie van best practises gender-mainstreaming, Bussum, 25 oktober 2000.

⁸ Kamerstukken II, 2000–2001, 27 061, nr. 15.

Werkgroep hebben vrijwel alle departementen deelgenomen. Het Plan van aanpak voorziet in een departementale en interdepartementale basisstructuur met mogelijkheden voor maatwerk. Belangrijk uitgangspunt is dat de politieke en ambtelijke verantwoordelijkheid primair bij de departementen ligt. Daarnaast is het van belang aan te sluiten bij de actuele beleidspraktijk en cultuur van departementen.

De Interdepartementale Coördinatiecommissie Emancipatiebeleid (ICE) krijgt versterking van een Stuurgroep op hoog ambtelijk niveau. De Stuurgroep legt interdepartementale dwarsverbanden, kan projectgroepen instellen, adviseert over de wenselijkheid van emancipatie-effectrapportages en evalueert de voortgang van beleid door middel van «peer reviews». Ook komt er in 2003 een Visitatiecommissie Mainstreaming. Deze evalueert de voortgang van beleid en beveelt verbeteringen aan.

Andere maatregelen uit het Plan van aanpak zijn:

- een vierjarige beleidskalender met de bestuurlijke en politieke aangrijpingsmomenten voor gender mainstreaming (2002);
- een interdepartementaal kennisnetwerk (2002);
- databanken: een strategisch informatiesysteem, een expertisebank, en overzichten van «good practices» en van instrumenten, met diverse zoekingen (2002);
- modules emancipatiedeskundigheid voor trainingen (2002);
- bevordering van het gebruik van de Handleiding Emancipatie-effectrapportage (EER)⁹;
- een vernieuwde opzet van de EER om de praktische bruikbaarheid te vergroten.

Analyse van begrotingsposten

In de *Begrotingsbrief 2001* en in het *Meerjarenbeleidsplan Emancipatie* is een proeve toegezegd van een overzicht van emancipatiegerelateerde uitgaven van departementen. Inmiddels is gebleken is dat zo'n proeve in de praktijk neerkomt op een inventarisatie van «emancipatiepotjes». Zo'n overzicht geeft geen reëel beeld van de uitgaven voor emancipatiedoelen. Ook valt er niet uit af te leiden welk belang departementen aan emancipatie toekennen of wat de invloed is van emancipatie op het beleid.

Met het oog op gender mainstreaming is het van belang verder te kijken. De analyse zou ook moeten gaan over het algemene beleid en de bijbehorende financiële middelen. Pas dan ontstaat er zicht op de mate waarin het genderperspectief is geïntegreerd in de beleidsprocessen en de begrotingen. Daarvoor is een analyse nodig van begrotingsartikelen op uitgangspunten, doelstellingen en effecten, gerelateerd aan emancipatiedoelen. In internationaal verband heet dit gender budget analysis. Algemene maatregelen hebben vaak (bedoelde en onbedoelde) neveneffecten op de economische en maatschappelijke positie van mannen en vrouwen. Zo zou het nieuwe belastingstelsel kunnen bevorderen dat vrouwen (her)intreden op de arbeidsmarkt.

De hier voorgestelde analyse van het algemene beleid kan profiteren van het VBTB-traject op de departementen.¹⁰ Dit traject komt voort uit een vergelijkbare behoefte om de relaties tussen doelstellingen, financiële middelen en effecten van beleid helder te krijgen.

Uitwerking op een aantal beleidsthema's per ministerie is nodig om een goed analyse-instrument te kunnen ontwikkelen. Daarbij kan gebruik worden gemaakt van ervaringen die andere landen hiermee hebben opgedaan. Binnenkort ontvangt u een proeve van zo'n begrotingsanalyse. Deze kan betrokken worden bij de behandeling van de begroting van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

⁹ SOZA-01-541.

¹⁰ Van Beleidsvoorbereiding Tot Beleidsverantwoording, TK 1998-1999, 26 573, nrs 1. e.v.

Actieplan Emancipatietaakstellingen Departementen

Het *Actieplan Emancipatietaakstellingen Departementen* is in deze kabinetsperiode een belangrijk instrument voor gender mainstreaming. De tweede integrale rapportage over de uitvoering van het plan is op 12 juni 2001 naar de Tweede Kamer gestuurd¹¹. We ronden dit actieplan in 2002 af met een evaluatie. Nu al kan gezegd worden dat dit instrument zijn nut heeft bewezen. Een aantal taakstellingen is al gerealiseerd en het overgrote deel wordt volgens planning uitgevoerd. De meeste departementen beschouwen het actieplan als een impuls voor hun emancipatiebeleid. Zo is de uitvoering van het plan een stimulans geweest om emancipatie verder in het algemene beleid te integreren.

¹¹ SOZA-01-541.

3 VAN ONDERSTEUNINGSBELEID NAAR SUBSIDIERING VAN ACTIVITEITEN

Het emancipatie-ondersteuningsbeleid is aan herziening toe. Niet alleen wordt het emancipatiebeleid inmiddels gevoed en gedragen door een breder maatschappelijk veld, ook dient het beleidsinstrument subsidie duidelijker dan voorheen te worden gekoppeld aan vooraf geformuleerde beleidsdoelen. Daarom komt er een meer op de toekomst toegesneden subsidiebeleid dat conform het *Meerjarenbeleidsplan Emancipatie* twee doelen dient: vernieuwende initiatieven ondersteunen en het draagvlak voor het emancipatiebeleid in de samenleving verbreden.

3.1 Heroriëntatie

Het huidige emancipatie-ondersteuningsbeleid dateert uit 1997.¹² Voor het ondersteuningsbeleid, waarvan een samenvatting als bijlage is opgenomen, geldt de *Subsidieregeling Emancipatie-ondersteuning 1998 met een jaarlijks budget van ca. f 16,5 miljoen (€ 7,5 miljoen)*. Deze subsidieregeling blijft van kracht tot er, aan het eind van het veranderingstraject, een nieuwe subsidieregeling voor in de plaats komt. Tot die tijd blijven ook de huidige beleidscriteria gelden:

- diversiteit als bron van kwaliteit;
- de combinatie van levenssferen;
- verbreding van het draagvlak.

Inmiddels is er wel alle aanleiding om het huidige emancipatie-ondersteuningsbeleid op zijn merites te bekijken.

Veranderd beleidskader

Met het *Meerjarenbeleidsplan Emancipatie* heeft het kabinet ingezet op versnelling en verbreding van het emancipatieproces. Vernieuwing, draagvlakverbreding en strategische allianties zijn daarbij sleutelwoorden. Voorop staat de eigen verantwoordelijkheid van de departementen. De verankering van emancipatie in het algemene beleid krijgt daarom een zwaar accent.

Rode draad in het Meerjarenbeleidsplan is de noodzaak rekening te houden met de toenemende diversiteit in de levensloop en leefpatronen van mensen. Het emancipatiebeleid is er om voorwaarden te scheppen voor flexibele keuzemogelijkheden voor individuele vrouwen en mannen. Afhankelijk van de fase in hun leven en de behoefte die zij hebben, kunnen burgers in wisselende combinaties tijd besteden aan werk, zorg en andere activiteiten. Dit veranderde beleidskader heeft consequenties voor het ondersteuningsbeleid.

VBTB-traject

Een tweede aanleiding om het ondersteuningsbeleid op zijn merites te bezien is het streven van het kabinet beleidsinstrumenten effectief en efficiënt in te zetten en op een transparante wijze te verantwoorden. Het zogeheten VBTB-traject is bedoeld om beleid, prestaties, externe factoren en middelen meer in samenhang te presenteren. Beleid moet gekoppeld kunnen worden aan een concrete financiële onderbouwing. Het beleidsinstrument subsidies dient daarom meer dan voorheen expliciet gerelateerd te worden aan het realiseren van de geformuleerde beleidsdoelen.

Evaluatie

In de derde plaats zijn onlangs drie onderzoeken afgerond naar het ondersteuningsbeleid waarvan de resultaten eveneens aanleiding zijn het huidige beleid opnieuw te bekijken. Het gaat hier om een evaluatie van het ondersteuningsbeleid, gericht op het subsidiebeleid, de wisselwerking tussen maatschappelijke organisaties en het overheidsbeleid en de coördinatie bij de afzonderlijke departementen. De Tweede Kamer heeft

¹² Emancipatie-ondersteuningsbeleid, Kamerstukken II, 1997–1998, 25 631, nr. 1.

onlangs het rapport *Evaluatie Emancipatie-ondersteuningsbeleid 1998–2000*, opgesteld door KPMG, ontvangen.¹³ Parallel aan deze evaluatie heeft een aantal gesubsidieerde organisaties een werkconferentie georganiseerd om de taken, functies en taakverdeling in de ondersteuningsstructuur aan de orde te stellen en oplossingen te formuleren voor gesignaleerde knelpunten. De resultaten zijn gepresenteerd in een rapport van het Nederlands Economisch Instituut (NEI) met als titel *EOS verdient beter!*¹⁴ En bij E-Quality is ten slotte onlangs een «mid-term-review» uitgevoerd.¹⁵

3.2 Knelpunten

Onduidelijkheid

Een van de belangrijkste conclusies van de evaluatie van het ondersteuningsbeleid is dat er wederzijds onduidelijkheid bestaat over de rollen, taken en functies. Zo komt uit het evaluatierapport naar voren dat maatschappelijke organisaties niet alleen een financiële ondersteuning van de overheid verwachten, maar veelal ook morele steun als «strijders voor eenzelfde doel». Het gaat dan met andere woorden niet alleen om de functionele relatie tussen subsidiegever en subsidieontvanger, maar ook om een partnerschapsrelatie. En dat roept verschillende beelden op van wat je van elkaar kunt verwachten.

Daarnaast is er sprake van een veronderstelde onderbenutting van het potentieel van de maatschappelijke organisaties. De organisaties menen dat hun vernieuwende stimulans beter benut zou kunnen worden, evenals hun inzet voor het verbreden van het draagvlak voor het emancipatieproces.

Het rapport *EOS verdient beter!* brengt deels dezelfde aandachtspunten naar voren. Uit de externe omgevingsanalyse van E-Quality blijkt dat de verwachtingen ten aanzien van deze organisatie niet eenduidig zijn en dat er onduidelijkheid heerst over de rollen, functies en taken van de diverse actoren in het veld waarin E-Quality moet opereren. In dit verband spreekt de titel van het rapport voor zich: Richting geven aan wisselende verwachtingen.

Ambigüiteit

De notitie *Het emancipatie-ondersteuningsbeleid (1997)* definieert dit beleid als «dat deel van het emancipatiebeleid, dat het emancipatieproces in de samenleving ondersteunt en stimuleert en de samenwerking tussen maatschappelijke organisaties, in het bijzonder de (zwarte, migranten- en vluchtelingen)vrouwenbeweging, en het beleid bevordert middels het beleidsinstrument subsidiëring.»¹⁶ In feite liggen daarin twee verschillende doelstellingen besloten. Immers, het gaat zowel om het ondersteunen en stimuleren van het emancipatieproces in de samenleving, als om het bevorderen van de samenwerking tussen maatschappelijke organisaties en het beleid.

Nu hoeft het een het ander niet uit te sluiten. De vraag is evenwel of je beide doelstellingen met het instrument subsidie moet realiseren. Deze dubbele doelstelling dateert uit een eerdere periode¹⁷. Ze heeft geleid tot ambigüiteit in beleid en praktijk. Zo hebben organisaties jarenlang subsidie ontvangen vanuit de coördinatie van het beleid, terwijl de desbetreffende departementen daarvoor benaderd hadden moeten worden. In de afgelopen jaren is dan ook niet altijd sprake geweest van een transparante relatie tussen subsidiegever en subsidieontvanger. Het rapport *EOS verdient beter!* van het NEI laat dit goed zien.

¹³ Bij brief d.d. 3 juli 2001 (SOZA-01-633).

¹⁴ 14 Op 28 maart jl. is door E-Quality, de Vrouwen Alliantie, Tiye International en de Nederlandse Vrouwen Raad het rapport *EOS verdient beter!* met de resultaten van de werkconferentie gepresenteerd.

¹⁵ *Richtinggeven aan wisselende verwachtingen*, Tussentijdse evaluatie E-Quality, Eindrapportage. Marktplan Adviesgroep, Bussum, 13 februari 2001 (99 413/ES/OZ).

¹⁶ Ibidem noot 1.

¹⁷ De vorige subsidieregeling, van 1990, was getiteld *Subsidieregeling emancipatie-ondersteuning vrouwenorganisaties*, en had als aanhef: «De Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, overwegende dat het wenselijk is ten behoeve van de ondersteuning van de emancipatie-ontwikkeling van de landelijke vrouwenorganisaties subsidie te verstrekken voor de uitvoering van themagerichte activiteiten, besluit:».

3.3 Van ondersteuningsbeleid naar subsidiebeleid

Het is noodzakelijk duidelijkheid te scheppen over wat men over en weer van elkaar kan verwachten. Daarom komt er een op de toekomst toegesneden *subsidiebeleid*, voor de subsidiëring van activiteiten. In aansluiting op het *Meerjarenbeleidsplan Emancipatie* is het doel van dit beleid:

- vernieuwende initiatieven ondersteunen op terreinen waar een impuls gewenst is;
- initiatieven ondersteunen die het draagvlak van het emancipatiebeleid in de samenleving verbreden.

Vernieuwende initiatieven

Waar het gaat om vernieuwende initiatieven op terreinen die een impuls verlangen, blijft de huidige lijn van kracht. Enerzijds gaat het om het uitdiepen en praktisch onderbouwen van thema's die in het beleid naar voren komen, anderzijds om vernieuwende initiatieven uit het maatschappelijke veld. Het betreft hier kortlopende activiteiten of projecten. Hiermee voeren we ook de motie-Van Gent uit die gaat over financiële ondersteuning van incidentele, kleinschalige initiatieven.¹⁸

Draagvlak verbreden

Bij het verbreden van draagvlak gaat het in de regel om activiteiten waarbij sprake is van beïnvloeding van diverse actoren en integratie van nieuwe initiatieven in algemeen beleid van overheid en maatschappelijke organisaties. Deze activiteiten beslaan veelal meerdere jaren. Daarom kunnen organisaties een programma opstellen met een maximale looptijd van drie jaar. Aan het eind van deze periode bekijken we of verlenging van het programma noodzakelijk is dan wel of de activiteiten opgenomen zijn in het algemene beleid.

Sturing op effectiviteit

De relatie tussen subsidiegever en subsidie-ontvanger concentreert zich op de inhoud. Tegelijkertijd vindt er meer sturing plaats op effectiviteit. Daarvoor is het nodig vooraf heldere afspraken te maken over de output en de bijbehorende prestatie-indicatoren. Op basis van het rapport *Evaluatie & Emancipatie* komt er een evaluatiebeleid met bijpassend instrumentarium dat met ingang van januari 2002 van start gaat.¹⁹

Emancipatieveld verbreedt zich

Het emancipatiebeleid gaat niet alleen over verschillen tussen mannen en vrouwen maar, in samenhang daarmee, ook over verschillen in levensfasen, leefvormen en leefstijlen, tussen generaties en tussen culturen. Emancipatie is dan ook niet alleen een thema van vrouwenorganisaties. Het voor het emancipatiebeleid relevante maatschappelijke veld, inclusief strategische allianties, is een stuk breder.

Voor vernieuwende impulsen en verbreding van het draagvlak zijn maatschappelijke organisaties onmisbaar. Vanuit hun deskundigheid kunnen ze de overheid aanzetten tot nieuw dan wel bijgesteld beleid. Ook de evaluatie kan hiervoor informatie opleveren.

Uitgangspunt bij de herinrichting van het subsidiebeleid is dat organisaties ook een eigen verantwoordelijkheid hebben voor het actief werven van middelen. Het ligt dan ook voor de hand dat zij een beroep doen op bijvoorbeeld vakdepartementen, aangesloten leden of fondsen.²⁰ Het in stand houden van een emancipatie-ondersteuningsstructuur is als doel op zich dan ook niet meer passend. Het strookt niet met het streven het emancipatieveld te verbreden en het beleid te mainstreamen.

¹⁸ Kamerstukken II, 2000–2001, 27 061, nr. 10.

¹⁹ *Evaluatie & Emancipatie*; Beleid en instrumenten voor de evaluatie van subsidies van de Directie Coördinatie Emancipatiebeleid, Saltet & van de Putte, oktober 2000.

²⁰ Zie ook: Kamerstukken II, 1999–2000, 26 814 nr. 4, en de brief aan de Tweede Kamer d.d. april 2000, inzake reactie op brief vrouwenorganisaties over subsidiebudget emancipatie-ondersteuning (SOZA-00-430).

3.4 Het veranderingstraject

Nieuw subsidiebeleid

Het kabinet is van mening dat bewindspersonen verantwoordelijk zijn voor het emancipatiebeleid op hun eigen beleidsterrein en, in het verlengde daarvan, voor het bijbehorende subsidiebeleid. Dit geldt ook voor de andere overheden, zoals provincies en gemeenten. Het veranderingstraject moet een subsidiebeleid tot stand brengen dat zich enerzijds richt op vernieuwende initiatieven en anderzijds op draagvlakverbreding in de samenleving. Tegen deze achtergrond blijven de algemene criteria voor subsidieverlening dat de activiteiten:

- een bovenprovinciaal bereik te hebben;
- sectoroverstijgend zijn;
- een vernieuwend karakter dragen.

Eisen aan projectvoorstellen

Het is noodzakelijk de output te benoemen. Alleen dan kan men elkaar daarop aanspreken. Nu is het lastig om heldere, eenduidige indicatoren te benoemen voor de te leveren prestaties, zeker als het gaat om «het vergroten dan wel verbreden van het draagvlak». Voor zowel subsidiegever als subsidieontvanger valt hier nog een slag te maken. Of het nu om kortlopende dan wel om meerjarige activiteiten gaat, projectvoorstellen moeten aan de volgende eisen voldoen:

- er zijn heldere, meetbare doelstellingen geformuleerd;
- prestatie-indicatoren zijn geoperationaliseerd;
- de begroting is outputgericht;
- over «de boodschap» wordt helder gecommuniceerd.

Verdere professionalisering

Om te zorgen dat organisaties in het emancipatieveld zijn toegerust voor het nieuwe subsidiebeleid komt er nog in 2001 f 2 miljoen (€ 907 560,-) beschikbaar. Dit is bestemd voor verdere professionalisering van vooral kleinere maatschappelijke (vrouwen)organisaties, die voornamelijk steunen op vrijwilligers. Het kan dan gaan om het opzetten van een moderne bedrijfsvoering, PR & communicatie of fondsenwerving. Er komt een programma met verschillende modules waar organisaties op kunnen intekenen. Daarnaast is voor het verbeteren van de digitale infrastructuur en ict-professionaliteit voor 2001 nog eens f 1 miljoen (€ 45 378,-) beschikbaar.

Een tweede professionaliseringstraject betreft organisaties waarmee thans een meerjarige subsidierelatie bestaat. Het gaat dan om E-Quality, Opportunity in Bedrijf en Toplink, maar ook om organisaties als het Internationaal Informatiecentrum en Archief voor de Vrouwenbeweging (IIAV) en de Vrouwen Alliantie. Niet alleen de doelstellingen, ook de organisatie en werkwijze van deze organisaties verschillen onderling. Daarom is professionalisering een kwestie van maatwerk, die in overleg invulling krijgt. Ook dit traject vangt aan in het najaar 2001.

Ruimte voor vernieuwing

Voor meerjarige activiteiten die zich richten op draagvlakverbreding is de vraag actueel of zij inmiddels niet beter aansluiten bij de beleidsterreinen van de afzonderlijke departementen. Voor een aantal organisaties waarmee een meerjarige subsidierelatie bestaat, loopt de subsidietermijn in 2003 af. Daarom gaan we de komende periode in overleg met deze organisaties bekijken in hoeverre zij voldoen aan de nieuwe doelstelling van het subsidiebeleid of dat zij beter aansluiten bij de beleidsterreinen van één van de vakdepartementen. Het gaat hier met name om de Vrouwen Alliantie en het IIAV. Wanneer het wenselijk is de aansturing over

te dragen aan de betreffende vakdepartementen, gelden daarbij de volgende voorwaarden:

- de middelen die thans beschikbaar zijn worden geheel of gedeeltelijk geoormerkt overgedragen;
- met externe deskundigen en in overleg met de meest betrokken vakdepartementen stippelen we een overgangstraject uit dat gekoppeld wordt aan het bovenvermelde professionaliseringsstraject.

Daarnaast zijn er organisaties die nu nog subsidie krijgen, maar die zich langzaam maar zeker een overgang naar de vrije markt kunnen permitteren. Het gaat dan in het bijzonder om Opportunity in Bedrijf en Toplink. Die richten zich op terreinen waar commercieel geopereerd kan worden. Inmiddels zijn er afspraken gemaakt over de afbouw van de subsidies en de overgang naar de vrije markt. Voor beide organisaties loopt de subsidietermijn eind 2002 af.

De subsidies voor deze organisaties bedragen ca. f 1,3 miljoen (€ 589 914,-) op jaarbasis. Dit geld kan vanaf 2003 beschikbaar komen voor nieuwe programma's die aansluiten bij het *Meerjarenbeleidsplan*. Dit biedt ruimte aan nieuwe organisaties om mee te dingen naar meerjarige programmasubsidiëring.

Intussen blijft er behoefte bestaan aan een centrum voor expertiseontwikkeling op het gebied van gender en emancipatie. Zo'n centrum kan enerzijds kennis, expertise, methodieken en instrumenten aanbieden aan departementen, lagere overheden en instellingen (consultancy). Anderzijds kan een dergelijk expertisecentrum gevraagd en ongevraagd beleidsanalyses en trends formuleren om zo bij te dragen aan vernieuwing van het beleid (beleidsbeïnvloeding).

Overgangperiode

De hiervoor geschetste trajecten vragen niet alleen om goede communicatie over en weer, ook dient er ruimte en tijd voor uitgetrokken te worden. Door de betrokken maatschappelijke organisaties en door de overheid. Het tijdpad loopt van najaar 2001 tot 2004 en zal resulteren in een nieuwe subsidieregeling. Zoals vermeld, blijft tot die tijd de huidige *Subsidieregeling Emancipatie-ondersteuning 1998* van kracht.

Overzicht beleidsacties en -voornemens Tweesporenbeleid en Veranderingstraject emancipatie-subsidie

Actie/voornemen	looptijd 2001-2004				voortouw	overigen
	1	2	3	4		
Ontwikkeling van beleid						
Onderzoek					SZW	
Emancipatiemonitor					SZW	SCP, CBS
Overleg Vrouwen en Minderheden (OVM)					SZW	
Periodiek overleg met vrouwenorganisaties					SZW	
Vernieuwing communicatie						
Nieuwe strategie					SZW	
Hogere functies in deeltijd					SZW	
Meerjarige campagne Dagindeling					SZW	
ICT-project jongeren en emancipatie					SZW	
Emancipatie portal site					SZW	
Joke Smitprijs					SZW	
Verankering (gender mainstreaming)						
Actieplan Emancipatietaakstellingen Departementen, eindrapportage					SZW	Rijksbreed
Verwerking Tecena audit					SZW	Rijksbreed
Interdepartementale werkgroep mainstreaming					SZW	Rijksbreed
Kabinetsstandpunt gender mainstreaming / plan van aanpak					SZW	Rijksbreed
Nieuwe instrumenten						
Gender budget analysis					SZW	Rijksbreed
Strategische scan (voorbereidend onderzoek)					SZW	Rijksbreed
Databanken					SZW	Rijksbreed
Vierjarig beleidskader					SZW	Rijksbreed
Interdepartementaal kennisnetwerk					SZW	Rijksbreed
Modules emancipatiedeskundigheid voor opleidingen en trainingen					SZW	Rijksbreed
Checklist gender					SZW	
Bevorderen gebruik handleiding EER					SZW	Rijksbreed
Verwerking praktische EER (Handleiding EER)					SZW	
Toets nieuwe versie EER					SZW	
Differentiatie EER, evt. diversiteits effect rapportage (beeldvorming)					SZW	Rijksbreed
Kwaliteitsverbetering						
Onderschrijven randvoorwaarden / eerste rapportage door departementen					Rijksbreed	SZW
Visitatiecommissie					SZW	Rijksbreed
Overzichtsrapportage / voortgangsbrief					SZW	Rijksbreed
Instellen stuurgroep en werkgroep ICE					SZW	Rijksbreed
Veranderingstraject emancipatie-subsidiebeleid						
Evaluatie emancipatie-ondersteuningsbeleid					SZW	
Vernieuwing emancipatie-subsidiebeleid					SZW	Rijksbreed

Beleidsacties en -voornemens 2001-2004
 Beleidsacties en -voornemens voor 2002

4 ARBEID, ZORG EN INKOMEN

Op het terrein van arbeid, zorg en inkomen ligt het accent het komend begrotingsjaar op de uitwerking van de nota *Levensloopbewust beleid* en het bevorderen dat mannen meer tijd aan zorg besteden. Bij het eerste gaat het om een betere spreiding en combinatie van activiteiten over de hele levensloop. Bij het tweede gaat het er vooral om zorg te verbinden met de cultuur van mannen.

Verder komen aan bod het Plan van aanpak herintredende vrouwen, kinderopvang, de arbeidsdeelname van vrouwen uit etnische minderheden, beloningsverschillen tussen vrouwen en mannen en kinderalimentatie. Bij deze thema's gaat het om beleid in uitvoering.

4.1 Levensloopbewust beleid

Nu of later

De levensloop van Nederlandse burgers staat aan het begin van de 21ste eeuw in het teken van individuele keuzes en diversiteit. Vrouwen en mannen, jong en oud, allochtoon en autochtoon, willen een eigen invulling geven aan werken, zorgen, leren, wonen en maatschappelijke participatie, afgestemd op hun levensfase en de behoeften die zij hebben. Institutionele arrangementen zijn daarop onvoldoende toegesneden. Die zijn vaak nog afgestemd op de standaardlevensloop uit de kostwinnersamenleving: leren-werken-rusten of leren-zorgen-rusten. Daarvoor in de plaats zien we tegenwoordig steeds vaker de volgende twee trends.

- Vrouwen en mannen *combineren* activiteiten in de sfeer van leren, werken, zorgen en maatschappelijke participatie.
- Er vinden *transities* plaats tussen deze verschillende leefstijlen. Zo stappen mensen om verschillende redenen even uit de arbeidsmarkt, met de bedoeling daar na enige tijd weer terug te keren.

Gaat het bij *dagindeling* om het combineren van taken in het dagelijkse leven met het accent op het «nu, vandaag», bij *levensloop* gaat het om een betere spreiding en combinatie van activiteiten in de loop van het hele leven met het accent op de afweging tussen «nu of later».

In het *Meerjarenbeleidsplan Emancipatie* heeft het kabinet aangekondigd in 2001 met een nota te komen over de vraag of het beleid voldoende is afgestemd op de toegenomen diversiteit in de levensloop van burgers. Op verzoek van de Tweede Kamer zijn daar de terreinen onderwijs, zorg, gezondheid, wonen en werken aan toegevoegd.²¹ Nog dit jaar komen we met deze nota. Daarbij zullen we de vijf verkenningen voor toekomstig beleid betrekken die recent aan de Kamer zijn aangeboden²² en het rapport *Levensloopbanen: gevolgen van veranderende arbeidspatronen*, van de Sociaal-Economische Raad (SER)²³

Karakter van de nota

De meest betrokken departementen (Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer en Volksgezondheid, Welzijn en Sport) werken de bovengenoemde thema's uit in de nota *Levensloopbewust beleid*. Deze nota heeft het karakter van een verkenning van beleidsopties voor de korte en middellange termijn en besluit met een evaluatie van de mogelijkheden om het beleid op de individuele levensloop af te stemmen. De verantwoordelijkheidsverdeling tussen overheid, maatschappelijke veld en individuele burgers is een belangrijk aandachtspunt.

Op het thema levensloop kan in 2002 subsidie worden aangevraagd in het kader van de Subsidieregeling Emancipatie-ondersteuning. Hiervoor is een bedrag van circa f 1 miljoen (€ 453 780) beschikbaar. De uitwerking van de criteria en de procedure worden eind 2001 bekendgemaakt in de Staatscourant.

²¹ Motie Schimmel/Bussemaker c.s., Kamerstukken II, 27 411, nr. 11

²² Grenzeloos leren; een verkenning naar onderwijs en onderzoek in 2010, *Sociaal gericht, sociaal verplicht*; verkenning sociale infrastructuur, *Zorg met toekomst*; een verkenning op het terrein van de volksgezondheid en de gezondheidszorg, *Naar een hoogwaardige en duurzame kenniseconomie*; verkenning economische structuur, *Belastingen en premies*; een verkenning naar nieuwe mogelijkheden vanuit het belastingstelsel 2001.

²³ Uitgebracht op 12 september 2001.

4.2 Modernisering van het sociaal contract

Het *Meerjarenbeleidsplan Emancipatie* kondigde een werkconferentie aan over de «modernisering van het sociaal contract». Begin 2002 vindt deze conferentie plaats in het verlengde van het thema Levensloopbewust beleid. De conferentie wordt samen met het ministerie van Economische Zaken gehouden, in samenhang met het rapport *Naar een nieuwe maatschap*²⁴ van de discussienota *De economie van de 21ste eeuw*.

4.3 Meer vrouwen aan het werk, meer mannen aan het zorgen

Arbeidsparticipatie

Eén van de pijlers van het emancipatiebeleid is het bevorderen van economische zelfstandigheid van vrouwen door middel van arbeidsparticipatie. Om meer vrouwen betaald te laten werken zijn voorzieningen nodig die een combinatie met zorgtaken mogelijk maken. Met het oog hierop staan in het wetsvoorstel *Arbeid en zorg* verlofmogelijkheden voor situaties waarin werkenden een afweging moeten maken tussen werken en zorgen. Voor de arbeidsparticipatie van vrouwen die samenwonen en zorg dragen voor hun kinderen en (of) andere familieleden is het belangrijk dat zij deze zorg kunnen delen met hun partner. Zorgverantwoordelijkheid voor kinderen is voor veel vrouwen nog steeds *het* motief om te stoppen met werken of om minder te gaan werken.

Mannen aan het thuisfront

Daarom probeert het emancipatiebeleid voorwaarden te scheppen voor een meer gelijke verdeling van zorgverantwoordelijkheden tussen mannen en vrouwen. Uit tijdbestedingsonderzoek blijkt dat vrouwen nog steeds twee keer zoveel tijd besteden aan huishoudelijke en gezinstaken als mannen, te weten 35 respectievelijk 18 uur.²⁵ De inzet van mannen aan het thuisfront blijft achter. Dat heeft aanzienlijke consequenties voor vrouwen, mannen en de samenleving als geheel.

In de eerste plaats kan de huidige verdeling negatief uitwerken voor vrouwen als het gaat om hun economische zelfstandigheid, hun beschikbaarheid voor en kansen op de arbeidsmarkt, de hoogte van hun inkomen, autonomie en dubbele belasting.

In de tweede plaats miskent de huidige verdeling de wensen van mannen. Ook zij willen een meer gelijke verdeling van werk en privé dan ze in praktijk weten te brengen, zo blijkt telkens weer uit onderzoek.²⁶ Onzekerheid over carrièreperspectief en financiële argumenten en hun beeld van wat zorgen inhoudt weerhouden hen daarvan.

In de derde plaats zal een meer gelijke verdeling van zorgverantwoordelijkheden positieve economische én sociale effecten voor de samenleving als geheel met zich meebrengen. Immers, de stijging van de arbeidsparticipatie van vrouwen zorgt voor extra belasting- en premieopbrengsten. Ook het beroep op inkomensafhankelijke regelingen neemt af. Daarnaast zorgt het extra arbeidsaanbod van vrouwen voor loonmatiging en draagt het bij aan het oplossen van knelpunten op de arbeidsmarkt. De vergrijzing doet deze economische argumenten nog zwaarder wegen. Daarnaast hebben investeringen in familie en leefomgeving een belangrijke sociale functie. Werknemers met kinderen en/of intensieve mantelzorgtaken ervaren de combinatie van arbeid en zorg als zwaar. Zorg bepaalt in belangrijke mate de kwaliteit van leven. Iedereen krijgt er hoe dan ook mee te maken, of het nu is als zorgaanbieder of als zorgontvanger.

Groeivoet continueren

Het aandeel van mannen in de onbetaalde arbeid is gestegen van 32 procent in 1985 tot 35 procent in 1995. Dat is niet spectaculair, maar de houding van mannen ten opzichte van zorgtaken thuis is intussen wel behoorlijk veranderd. Doel van het kabinet is dat het aandeel van mannen

²⁴ P. Winsemius, *Naar een nieuwe maatschap*, Ministerie van Economische Zaken, Den Haag, 2001.

²⁵ Saskia Keuzenkamp en Ko Oudhof, *Emancipatiemonitor 2000*, SCP/CBS, Den Haag 2000, p. 76.

²⁶ J. W. Becker, *Culturele veranderingen in Nederland 1998*, Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag, 1998. Trendrapport *Aanbod van arbeid 1999*, Organisatie voor Strategisch Arbeidsmarktonderzoek, Tilburg, 1999.

in de onbetaalde zorg stijgt tot 37% in 2002. Het continueren van een groeivoet van 0,3% per jaar in het komende decennium is alleen mogelijk als mannen in de jongere leeftijdsgroepen een groter deel van de zorg voor hun rekening nemen.²⁷ Daarom willen we:

- stimuleren dat (nog) meer mannen daadwerkelijk zorgverantwoordelijkheden op zich nemen en niet alleen in de tijd die «over» is;
- draagvlak en bewustwording creëren onder mannen en vrouwen gericht op de positieve effecten van het delen van zorgtaken;
- maatschappelijke discussie over de rolverdeling tussen mannen en vrouwen in relatie tot betaalde arbeid stimuleren;
- nieuwe inzichten en mogelijkheden opsporen voor het verdelen van zorgverantwoordelijkheden en betaald werk.

Meer kennis nodig

Om de groeivoet te continueren is meer kennis nodig over de onderliggende waarden en overtuigingen van mannen zelf als het gaat om zorgverantwoordelijkheid. Daarvoor gebruiken we verschillende middelen.

- Audiovisueel materiaal: verschillende doelgroepen en intermediaire organisaties kunnen daar gebruik van maken.
- Leren van andere culturen en andere landen: wat kunnen wij leren van andere landen en andere culturen en wat kunnen landen van elkaar leren?
- Kennisoverdracht: het faciliteren en stimuleren van kennisoverdracht tussen mensen en tussen landen over mannen, vrouwen en zorg.
- Beeldvorming rond zorg: zorgen is meer dan luiers, afwassen, bejaarden wassen en moe zijn. Zorg is ook: inspiratie, energie en evenwicht. Kortom, zorgen kan ook leuk zijn!
- Maatschappelijke discussie: stimuleren van debatten over het thema.
- Nieuwe dragers en nieuwe instituties: door zoveel mogelijk «nieuwe» deskundigen aan te spreken kan het draagvlak voor oplossingen in de samenleving zich verbreden.

EQUAL

Op basis van bovenstaande zijn twee projectvoorstellen ingediend in het kader van de ESF-EQUAL-regeling.²⁸ De termijn voor de eerste indiening sloot op 15 augustus 2001. De ontvangen voorstellen worden nu getoetst op haalbaarheid. Gezien de procedure die hier voor staat op basis van de regeling, zal de uitkomst van deze toets op 15 november 2001 bekend zijn. Wanneer de voorstellen door deze toets komen, kan de uitwerking van start gaan.

De projectvoorstellen sluiten aan bij het thema *combinatie van arbeid en zorg* (thema G) dat valt onder de Pijler Gelijke kansen voor vrouwen en mannen van de ESF-EQUAL regeling. Voor projecten op dit terrein is in een periode van vooralsnog drie jaar voor Nederland een bedrag van f 19,4 miljoen (ruim € 8,8 miljoen) beschikbaar. Meer specifiek richten de projectvoorstellen zich op de oproep aan Nederlandse organisaties om te komen met «vernieuwingen die tot doel hebben om de keuzemogelijkheden voor mannen en vrouwen te verruimen om arbeid en zorg te combineren, de rolverdeling tussen mannen en vrouwen te doorbreken en de zorgverantwoordelijkheid van mannen te vergroten».

Het ene projectvoorstel («Reis langs culturen: landen leren van elkaar!») is een creatief en informatief multi-media project dat beelden, ervaringen, voorbeelden, gesprekken, cultuurverschijnselen, succesverhalen enzovoorts tijdens een reis langs verschillende landen verzamelt en in beeld en geluid vastlegt. Vervolgens wordt dit materiaal via diverse media-uitingen verspreid onder verschillende doelgroepen, al dan niet via intermediaire organisaties.

Het andere projectvoorstel gaat over internationaal vergelijkend onderzoek naar onder meer de onderliggende waarden en overtuigingen bij mannen als het gaat over zorgverantwoordelijkheid. De verwachting is dat

²⁷ Door het streven naar een hogere arbeidsparticipatie van ouderen, zal de beschikbaarheid van oudere mannen voor onbetaalde taken in de toekomst afnemen. De toename van het aandeel van mannen in de onbetaalde arbeid was in het verleden juist in belangrijke mate aan deze groep toe te schrijven, zie *Meerjarennota Emancipatiebeleid*, Kamerstukken II, 1999–2000, 27 061, nr. 2, p. 18.

²⁸ Brief d.d. 2 oktober 2000 inzake de hoofdlijnen van het EQUAL-programma, kenmerk AM/CAB/00/55 765, en brief d.d. 15 mei 2001 ter aanbieding van het programma-document en de ministeriële subsidieregeling (SOZA-01-450).

de uitkomsten van dit onderzoek aanknopingspunten zullen bieden voor concrete beleidsmaatregelen.

Indien mocht blijken dat de twee projectvoorstellen om welke reden dan ook niet kunnen worden ingepast in de EQUAL-subsidies, kijken we in hoeverre het streven naar eerder genoemde doelstellingen op andere wijze kan worden vormgegeven.

4.4 Herintredende vrouwen

Doelstelling

Eén van de doelen die het kabinet zich heeft gesteld is de toename van de arbeidsparticipatie van vrouwen van 51% in 1999 tot 65% in 2010. Dit betekent een gemiddelde stijging van 1¼% procentpunt per jaar. In absolute termen impliceert de kabinetsdoelstelling dat in deze periode 950 000 vrouwen extra aan het werk moeten komen. In 2000 is de arbeidsdeelname van vrouwen gestegen tot 52,4%.

Het Centraal Plan Bureau (CPB) heeft berekend dat bij ongewijzigd kabinetsbeleid de arbeidsparticipatie van vrouwen de komende 10 jaar met 6 à 9 procentpunt zal toenemen tot 57% à 60%. Deze «automatische» stijging komt neer op een toename van minimaal 500 000 en maximaal 650 000 werkende vrouwen. Dit betekent dat extra beleid moet zorgen voor een toename van 4 à 7 procentpunt.²⁹ Om de doelstelling van 65% te halen zullen dus minimaal 300 000 en maximaal 450 000 vrouwen extra moeten gaan werken.

Plan van aanpak

Op 5 juli 2001 hebt u het Plan van aanpak herintredende vrouwen gekregen.³⁰ Daarin staan streefcijfers en maatregelen om de doelstelling van 65% te halen. De streefwaarden zijn uitgewerkt in jaarreeksen. Voor het jaar 2000 was de doelstelling dat het aantal werkende vrouwen zou stijgen met 38 000 vrouwen. Volgens gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) zijn 59 000 vrouwen in dat jaar gaan werken.

Voor laagopgeleide vrouwen is de inkomensverbetering vaak relatief laag als ze gaan werken. Dit is volgens het CPB een reden waarom de participatiegraad van laagopgeleide vrouwen niet hoog is. Het CPB geeft aan dat maatregelen met een sterke financiële prikkel het meeste effect bereiken. Bijvoorbeeld een verhoging van de kinderopvangbijdragen of een toetrederskorting.

Toetrederskorting

Werk moet lonen. Als herintreders een baan accepteren, moeten zij er netto op vooruit gaan. Daarom kiezen we voor een fiscaal instrument in: de toetrederskorting. Deze geldt voor iedereen die een ongesubsidieerde baan accepteert van tenminste 50% van het wettelijk minimum loon (WML). In dat geval krijg je een financieel voordeel van maximaal f 6 000,- (€ 2723,-) over een periode van drie jaar. Ook werkgevers krijgen een fiscaal voordeel als zij herintreders in dienst nemen die tenminste 20% van het WML gaan verdienen. Tevens zullen herintreders met een kind jonger dan 12 jaar profiteren van de verhoging van de combinatiekorting met f 110 (ca. € 50). De speciale belastingkorting voor werkende alleenstaande ouders zal vanaf 2002 van toepassing zijn tot het kind 16 jaar wordt in plaats van 12 jaar momenteel.. Tot slot komt er een aanvullende afdrachtsvermindering voor werkgevers voor de extra kosten die ze moeten maken voor scholing en begeleiding van herintreders die alsnog een startkwalificatie behalen. In totaal wordt voor deze posten in 2002 f 460 miljoen (ca. € 208 miljoen) uitgetrokken (structureel f 835 miljoen (ca. € 379) miljoen).

²⁹ CPB-notitie, *Arbeidsparticipatie van vrouwen*, onderzoek op verzoek van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, nr. 01/18, 28 mei 2001.

³⁰ Kamerstukken II, 2000–2001, 27 853, nr. 1.

Voorlichtingscampagne

De maatregelen uit het Plan van aanpak zijn bedoeld om aan de ene kant vrouwen zonder uitkering te motiveren zich aan te melden op de arbeidsmarkt en aan de andere kant uitvoerders te stimuleren adequaat beleid voor deze groep te voeren. Begin 2002 gaat een voorlichtingscampagne van start om de nieuwe fiscale instrumenten ruim aandacht te geven. Doel van deze campagne is dat vrouwen die daadwerkelijk willen werken en daarbij ondersteuning nodig hebben zich melden bij een Centrum voor Werk en Inkomen (CWI). Ook hebben we het afgelopen half jaar gesproken met de uitvoerders van de SUWI (Structuur Uitvoering Werk en Inkomen, de nieuwe uitvoeringsstructuur voor sociale zekerheid en reïntegratie). Met hen willen we bestuurlijke afspraken maken over (her)intredende vrouwen, bijvoorbeeld in de vorm van convenanten met gemeenten en jaarplannen met CWI's en de Uitvoeringsorganisatie Werknemersverzekeringen (UWV). Tot slot zijn er convenanten in de maak met de sociale partners om in sectoren met veel vacatures de instroom van herintreders te bevorderen.

4.5 Kinderopvang

Capaciteit

Er wordt hard gewerkt aan capaciteitsuitbreiding in de kinderopvang. Eind 2002 zal naar verwachting het aanbod verdubbeld zijn ten opzichte van het begin van deze kabinetsperiode. Er zullen dan naar verwachting 115 600 plaatsen voor 0–4 jarigen en 62 000 plaatsen voor 4–12 jarigen zijn. In totaal gaat het om 177 600 plaatsen. De wachtlijsten nemen nog niet af, omdat het nieuwe aanbod leidt tot nieuwe vraag naar kinderopvang.

CAO-afspraken

In 1999 kwam de Stichting van de Arbeid met een aanbeveling om CAO-afspraken over kinderopvang te bevorderen. Jaarlijks onderzoekt de Arbeidsinspectie de CAO-afspraken. Eind 2000 deed ze een nulmeting op bedrijfsniveau. In 2001 en 2002 zullen die metingen worden herhaald. In een brief aan de Stichting van de Arbeid meldde het kabinet dat begin 2001 60% van de CAO's een concrete afspraak over kinderopvang heeft, terwijl 45% van de werkgevers zegt een kinderopvangregeling te hebben. Bij grote werkgevers komt veel vaker kinderopvang voor dan bij kleine werkgevers. Daarom subsidiëren we een stimuleringsproject voor kinderopvang in het midden- en kleinbedrijf.

Voorstel Wet Basisvoorziening Kinderopvang

In 2002 komt het voorstel van de Wet Basisvoorziening Kinderopvang (WBK) in de Tweede Kamer aan de orde. De huidige regelingen voor werkzoekenden zullen geïntegreerd worden in de WBK. Sociale partners zullen hun CAO-afspraken moeten toesnijden op de nieuwe wet. Dit betekent niet alleen een uitbreiding van het aantal afspraken over werkgeversbijdragen, maar ook uniformering van de bijdragen volgens de systematiek van de WBK. Zowel ouders als werkgevers krijgen informatie over de veranderingen die op stapel staan. Tenslotte komt er naar verwachting eind 2001 een kabinetsstandpunt over tussenschoolse opvang.

4.6 Commissie Arbeidsdeelname Vrouwen uit Etnische Minderheden

Op 1 februari 2001 is de commissie Arbeidsdeelname Vrouwen uit Etnische Minderheidsgroepen (AVEM)³¹ van start gegaan. Het afgelopen half jaar heeft zij onderzoeksgegevens bestudeerd, is zij op zoek gegaan naar succesvolle projecten en heeft zij een website ingesteld. Expertmeetings met vrouwen uit de doelgroep en andere betrokkenen staan nu op stapel.

³¹ <http://www.commissie-avem.nl>.

De commissie brengt begin 2002 advies uit over mogelijkheden om de maatschappelijke participatie van zwarte, migranten- en vluchtelingen-vrouwen te bevorderen, mede in het licht van een opstap naar arbeids-participatie. In haar advies brengt ze de belemmeringen en kansen voor deze vrouwen in kaart en gaat ze in op de knelpunten die zij ervaren bij het combineren van arbeid en zorg. Speciale aandacht is er voor de behoefte aan kinderopvang.

Een grotere maatschappelijke en arbeidsparticipatie van zwarte, migranten- en vluchtelingenvrouwen is ook gunstig voor de integratie van hun kinderen en van zwarte, migranten- en vluchtelingenjongeren in het algemeen.

4.7 Checklist kwaliteit van de arbeid van vrouwen

TNO Arbeid voert op het ogenblik een «quick scan» uit bij bedrijven in traditioneel mannelijke sectoren die aantoonbaar hebben geïnvesteerd in de kwaliteit van het werk. Zij gaat na in hoeverre laagopgeleide vrouwen in deze bedrijven hebben geprofiteerd van deze investeringen en of zij daardoor meer uren of meer naar tevredenheid zijn gaan werken. TNO Arbeid heeft op dit moment al 12 bedrijven geselecteerd. Hun voorbeelden zullen worden uitgewerkt in casestudies.

Op basis van deze goede voorbeelden komt er een checklist voor werkgevers, Centra voor Werk en Inkomen (CWI's) en uitzendbureaus. De checklist noemt investeringen in de kwaliteit van het werk die succesvol zijn gebleken bij het werven en behouden van laagopgeleide vrouwen. Voorbeelden zijn: werk met voldoende afwisseling, zelfstandigheid bij de uitvoering van het werk, geen tempo-dwang, geen stukloon maar een vast salaris. De checklist zal eind 2001 met een voorlichtingscampagne worden verspreid.

4.8 Beloningsverschillen

De *Voortgangsbrief gelijke beloning* van 11 april 2001³² noemt de stand van zaken rond de maatregelen in het Plan van aanpak gelijke beloning dat u op 8 mei van het vorig jaar ontving. Drie aanvullende maatregelen staan in deze voortgangsbrief genoemd:

- verdiepend onderzoek op micro- en meso-niveau naar beloningsverschillen;
- financiële ondersteuning van sociale partners om de checklist gelijke beloning te gebruiken;
- subsidie voor de ontwikkeling van een «quick scan» gelijke beloning door de Commissie Gelijke Behandeling.

Gelijke beloning van mannen en vrouwen en van autochtonen en allochtonen is ook de verantwoordelijkheid van de sociale partners. Daarom willen we hen tot eigen activiteiten bewegen. Over het Plan van aanpak gelijke beloning is advies gevraagd aan de Stichting van de Arbeid en de Raad voor het Overheidspersoneelsbeleid. Advies is ook gevraagd aan de Commissie Gelijke Behandeling. In het overleg dat vervolgens is georganiseerd hebben de sociale partners aangegeven op korte termijn een «checklist gelijke beloning» te willen opstellen. Deze is onlangs gereed gekomen. In de *Voortgangsbrief gelijke beloning* is verslag gedaan van dit overleg.

³² Kamerstukken II, 2000–2001, 27 099, respectievelijk nr. 1 en 3.

4.9 Kinderalimentatie in relatie tot de combinatie van arbeid en zorg

Onderzoek

In het *Meerjarenbeleidsplan Emancipatie* is een onderzoek aangekondigd naar de mate waarin kinderalimentatie bijdraagt aan het vergroten van de mogelijkheden voor de (meest) zorgende ex-partner om na een scheiding arbeid en zorg te blijven combineren in plaats van in de bijstand te komen.³³ Wanneer de verdeling van de zorg tussen de partners niet (meer) mogelijk is, kan de kinderalimentatie ervoor zorgen dat de alleenstaande ouder met minder betaalde arbeid toch een inkomen boven het bijstandsniveau kan verwerven.

Naar aanleiding van de aankondiging van dit onderzoek heeft de Tweede Kamer vragen gesteld over de gebrekkige naleving van alimentatieverplichtingen door vaders.

Bijstand

Het aangekondigde onderzoek is inmiddels afgerond.³⁴ Het wijst uit dat zowel de vaststelling als de inning van kinderalimentatie lacunes vertoont. De consequentie hiervan is dat in Nederland alleenstaande ouders een groter beroep op de bijstand doen dan in landen waar een andere regeling geldt. De Sociale Diensten moeten de niet nagekomen alimentatieverplichtingen trachten te verhalen op de onderhoudsplichtige ex-partner. Uit het onderzoek blijkt dat in Nederland een cultuur bestaat waarbij na een scheiding «automatisch» bijstand wordt aangevraagd. Een meer strikte regeling van de (kinder)alimentatie kan deze cultuur ombuigen.

Goed regelen

De voorlopige conclusie is dat enige vorm van centralisatie en/of standaardisatie de afwenteling op de bijstand kan terugdringen en zo de «verhaalsval» kan vermijden. Na uitstroom uit de bijstand vervalt immers de regeling die de Sociale Dienst met de onderhoudsplichtige ex-partner heeft getroffen. Een goed geregelde kinderalimentatie kan ervoor zorgen de combinatie van arbeid en zorg in een deeltijdbaan eerder lonend wordt: vrouwen die voor de scheiding al in deeltijd werkten, hoeven daarna minder snel een beroep te doen op (aanvullende) bijstand.

Alimentatiebeleid doorlichten

Naar aanleiding van de resultaten van het onderzoek is besloten een Interdepartementaal Beleidsonderzoek (IBO) te starten naar de naleving van alimentatieverplichtingen.³⁵ Ook de toenemende diversiteit van gezinsvormen is een reden het bestaande alimentatiebeleid door te lichten. Dit is immers sterk gericht op het regelen van kinderalimentatie bij een formele scheiding na een huwelijk. In het voorjaar van 2002 wordt dit onderzoek afgerond.

4.10 Vrouwelijke ondernemers

Reeds in de *Begrotingsbrief emancipatiebeleid 2001* is aangekondigd dat het kabinet de fiscale regelingen en de WAZ, mede gelet op het VN-Vrouwenverdrag, in samenhang zal bezien. Speciale aandacht wordt daarbij besteed aan een mogelijke ongelijke behandeling van werknemers en zelfstandigen, aan de vraag of zelfstandigen de bestaande regelingen als een knelpunt ervaren en aan uitvoerings- en handhavingsproblemen. Het kabinet zal mogelijke knelpunten in beeld brengen en zijn standpunt bepalen op basis van de uitkomsten van het evaluatie-onderzoek en het advies van de Lisv.

Tevens is er aanleiding om een specifiek element van de fiscale wetgeving nader op het punt van gelijke behandeling te bezien. Het gaat dan met name om het zogenoemde urencriterium en de mate waarin dit zou

³³ Kamerstukken II, 2000–2001, 27 063, nr. 3

³⁴ G. Jehoel-Gijsbers, L. Kok en L. Janssens, *Alleenstaande ouders, het combinatiescenario en kinderalimentatie*, nog te verschijnen.

³⁵ Zie: *Interdepartementale Beleidsonderzoeken*, 5 juli 2001, Kamerstukken II, 2000–2001, 27 854, nr. 1.

bijdragen aan een (ongeoorloofd) onderscheid tussen mannelijke en vrouwelijke ondernemers. In het onderzoek dat hiernaar zal worden verricht zullen tevens eventuele alternatieven worden geanalyseerd op houdbaarheid in het licht van gelijke behandeling, eventuele budgettaire implicaties en mogelijke precedentwerking. Het kabinet streeft er naar een en ander af te ronden in het eerste kwartaal van 2002.

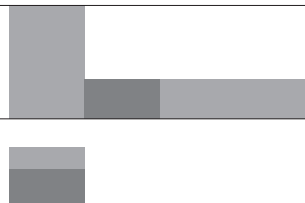
Overzicht beleidsacties en -voornemens Arbeid, zorg en inkomen

Actie/voornemen	looptijd 2001–2004				voortouw	overigen
	1	2	3	4		
Arbeidsparticipatie						
Herintredende vrouwen						
Tijdelijke regeling kinderopvang herintredende vrouwen via ESF					SZW	VWS
Betrekken doel vergroten arbeidsparticipatie vrouwen bij bestrijden armoedeval					SZW	FIN
In kaart brengen en intensiveren arbeidsvoorzieningenbeleid voor niet-uitkeringsgerechtigde (her)intredende vrouwen					SZW	Arbvo
Verbeteren arbeidsmarktkansen van herintreedsters door onderzoek, voorlichting, pilotprojecten en experimenten in kader EQUAL					SZW	BZK- GSI
Afspraken in Najaarsoverleg over algemene scholingsimpuls met specifieke aandacht voor onder meer herintreedsters					SZW, OCW	Sociale partners
Zichtbaar maken van kennis, vaardigheden en ervaringen die herintreedsters hebben opgedaan buiten formele onderwijssysteem via EVC-trajecten					EZ	SZW, OCW
Allochtone vrouwen						
Vergroten arbeids- en maatschappelijke participatie allochtone vrouwen door onderzoek en beleidsontwikkeling					SZW	BZK-GSI
Bevorderen maatschappelijke participatie en arbeidsparticipatie allochtone vrouwen door instelling commissie Arbeidsdeelname Vrouwen uit Etnische Minderheden					SZW	BZK-GSI
Maatregelen voor maatwerk in inburgeringsprogrammas t.b.v. allochtone vrouwen					BZK-GS I	SZW
Investeren in de kwaliteit van arbeid						
Onderzoek naar oorzaken relatief grote instroom vrouwen in de WAO					SZW	
Bedrijven stimuleren om te investeren in kwaliteit van de arbeid (van vrouwen) door verzamelen good practices en sectorgewijze voorlichting hierover					SZW	
Ontwikkelen checklist kwaliteit van de arbeid van m.n. lageropgeleide vrouwen voor CWIs en uitzendbureaus t.b.v. advisering werkgevers					SZW	
Haalbaarheidsonderzoek naar opzetten van een adviespunt voor bedrijven inzake verbetering kwaliteit arbeid (vrouwen) in onderste functieniveaus					SZW	
Vrouwelijk ondernemerschap						
Bevorderen ondernemerschap vrouwen door monitoring, organiseren netwerkactiviteiten en vernieuwende initiatieven					EZ, SZW	LNV
Kabinetsstandpunt over regelgeving zwangere en pas bevallen (mede)-ondernemers					SZW	FIN, EZ
Fiscaal beleid						
Nieuwe verkenning fiscaal stelsel (inclusief EER)					FIN	SZW
Beloningsverschillen en segregatie						
Monitoring beloningsverschillen mannen en vrouwen en ontwikkeling toets seksenneutraliteit functiewaarderingssystemen					SZW	
Kabinetsstandpunt gelijke beloning op basis van adviezen					SZW	
Economische zelfstandigheid en partnerschap						
Voorlichtingscampagne gericht op jongeren (1990-generatie) via o.a. internet					SZW	V WS, BZK
Huwelijksgoederenrecht						
Wijziging in het basishuwelijksregime (inclusief EER)					JUS	

Actie/voornemen	looptijd 2001-2004				voortouw	overigen
	1	2	3	4		
Zorgverantwoordelijkheid						
Vernieuwing organisatie arbeid en zorg						
Flexibilisering van arbeids(duur)patronen in relatie tot levensloopsperspectief op agenda Najaarsoverleg					SZW	Sociale partners
Samen met sociale partners voorstellen ontwikkelen gericht op employability van vrouwen en mannen die in verband met zorgtaken tijdelijk niet of minder werken					SZW	Sociale partners
Experimenten gericht op vernieuwingen in de organisatie van de arbeid (grote en kleine bedrijven) die mogelijkheden voor combinatie arbeid en zorg vergroten (zo mogelijk ook in kader EQUAL)					SZW	LNV
Monitoring en evaluatie van Arbeidstijdenwet en Wet aanpassing arbeidsduur op gebruik door mannen en vrouwen					SZW	
Versterking sociale zorginfrastructuur						
Kabinetsstandpunt langdurend verlof					SZW	
Kabinetsvisie op de sociale zorginfrastructuur in het licht van de toenemende arbeidsparticipatie en de vergrijzing					VWS	SZW, LNV
Beeldvorming en herwaardering van zorg						
Werkconferentie over de modernisering van het sociaal contract in relatie tot zorg					SZW	SCP, NGR
Onderzoek naar de integratie van onbetaalde arbeid in de sociaal-economische beleidsvoorbereiding					SZW	SCP, CBS
Projecten gericht op het vergroten van de zorgverantwoordelijkheid van mannen in kader EQUAL					SZW	
Meerjarige publiekscampagne werk en privé met onder andere aandacht voor mannen en zorg					SZW	
Slotmanifestatie Zorg & Arbeid Debat over de verdeling en organisatie van de zorg in de 21e eeuw					VWS	SZW
Combinatie arbeid en zorg						
Alleenstaande ouders in de bijstand Bevorderen uitstroom van alleenstaande ouders uit de bijstand door maatwerk en sluitende aanpak, voldoende kinderopvang en verlof en gematigde arbeidsverplichting					SZW	gemeenten
Kabinetsvoornemen tot verruiming mogelijkheid om in bijstand scholing te volgen					SZW	gemeenten
Alimentatie en het combineren van arbeid en zorg						
Onderzoek naar invloed alimentatie op participatiebeslissing van alleenstaande ouders in de bijstand					SZW	
Kinderopvang						
Uitbreiding capaciteit en versterking toezicht op kwaliteit kinderopvang					VWS	
Voorbereiding Wet basisvoorziening kinderopvang					VWS	SZW, FIN
Opzetten Netwerkbureau ter oplossing knelpunten personeelsvoorziening en accommodatie kinderopvang in relatie tot capaciteitsuitbreiding					VWS	
CAO-onderzoek naar afspraken kinderopvang om prestaties sectoren in overleg met sociale partners te vergelijken					SZW	VWS
Betere toegankelijkheid kinderopvang voor lage inkomens door betere vormgeving buitengewone lastenaftrek en ouderbijdrage					SZW	VWS, FIN
Onderzoek knelpunten tussenschoolse opvang ter voorbereiding Wbk					VWS	SZW, OCW
Kabinetsstandpunt over opname tussenschoolse opvang in Wbk					VWS	SZW, OCW
Verlofregelingen						
Fiscale stimuleringsmaatregel ouderschapsverlof					SZW	FIN

Actie/voornemen	looptijd 2001-2004				voortouw	overigen
	1	2	3	4		
Sociale stelsel in levensloopperspectief						
Onderzoek naar de invloed van de inrichting van de sociale zekerheid en pensioenstelsel op de arbeidsparticipatie van (lager opgeleide) vrouwen en de verdeling van arbeid en zorg tussen mannen en vrouwen					SZW	
Nota over levensloophbewust beleid					SZW	

Beleidsacties en -voornemens 2001-2004
 Beleidsacties en -voornemens voor 2002

5 DAGINDELING

De *Stimuleringsmaatregel Dagindeling* mag zich in een grote belangstelling verheugen. De respons uit de samenleving is groot. De eerste contouren voor vernieuwend beleid tekenen zich af aan de hand van de 140 experimenten die de maatregel subsidieert. Kern is een betere afstemming van tijd en ruimte in een samenleving waarin het combineren van taken voor de meeste mensen gemeengoed is. Daarvoor is maatwerk én samenwerking vereist zodat sluitende dagarrangementen mogelijk zijn. Sleutelwoorden zijn tijdinfrastructuur, multifunctionele accommodaties, arbeidstijdenmanagement en zorgondernemerschap. Dit hoofdstuk bevat niet alleen de activiteiten die in 2002 op stapel staan, maar ook de jaarlijkse rapportage van het dagindelingsbeleid.

5.1 Tijd en ruimte

Kern van het dagindelingsbeleid is een betere afstemming van tijd en ruimte in een moderne samenleving. Het gaat dan om een meer flexibele en op de individuele behoefte toegesneden dagindeling. Het aantal alleenstaande taakcombineerders overtreft in sommige stedelijke gebieden inmiddels het aantal tweeverdienershuishoudens. Daarmee rekening houden is een gegeven. De indeling van de ruimte waarin mensen wonen, werken en recreëren, (flexibele) werktijden en openingstijden van allereerste hande voorzieningen én dagelijkse vervoerspatronen moeten op elkaar worden afgestemd. Dat vereist een samenhangend beleid. Het gaat erom verkoking en versnippering op deze terreinen te voorkomen. De behoeften van mensen die taken combineren hebben implicaties voor de toekomstige (her)inrichting van wijken en dorpen en de wijze waarop voorzieningen daarin een rol spelen.

Niet alleen ruimte, ook tijd wordt een steeds belangrijker maatschappelijk, economisch en politiek thema. Inmiddels heeft het een plaats op de agenda van de sociale partners gekregen. Het spanningsveld tussen een betere afstemming van (flexibele) werk- en openingstijden enerzijds en ingeslepen maatschappelijke structuren anderzijds, de «9 tot 5» cultuur, doet zich steeds scherper voelen. Onze samenleving is voor een groot gedeelte nog steeds gebaseerd op het kostwinnersmodel met de daarbij behorende standaard werk- en openingstijden. Dat de gevolgen daarvan op persoonlijk, maatschappelijk en economisch terrein groot zijn onderkennen we steeds meer. Daarom is het tijd ons te beraden op een samenhangend tijdbeleid.

5.2 Experimenten

De *Stimuleringsmaatregel Dagindeling* heeft in totaal 385 aanvragen voor experimenten gekregen. Daarvan zijn er 140 gehonoreerd. Hoewel een aantal experimenten reeds is afgesloten, geldt dat de meeste nu bijna halverwege hun looptijd zijn. Op 1 februari 2001 zijn de laatste 34 experimenten van start gegaan. In totaal zijn er ruim 50 000 mensen bij betrokken. Er is een goede spreiding over aandachtsgebieden en regio's.³⁶ De «witte vlekken» waar in juni 2000 nog sprake van was, zijn opgevuld. Alleen het onderwerp vervoer in relatie tot dagindeling is enigszins onderbelicht gebleven en vraagt het komend jaar om de nodige aandacht. Tabel 1 laat de spreiding van experimenten zien over provincies en aandachtsgebieden.

³⁶ Zie de brief d.d. 13 juni 2000 inzake de voortgang van de Stimuleringsmaatregel Dagindeling (SOZA-00-579).

Tabel 1 Spreiding van experimenten over provincies en aandachtspunten

	Samenwerking Onderwijs/ Opvang/Vrije Tijd	Locaal Sociaal Beleid	Persoonlijke Dienst- verlening	Ruimtelijke Ordering, Verkeer en Vervoer	Landelijk Gebied	Werk-Prive balans in Arbeids- organisaties	Totaal per provincie
Groningen	3				1		4
Friesland	1			1	5		7
Drenthe	3	1			4		8
Overijssel	2	1	3	2	2	4	14
Gelderland	2	2			1	3	8
Utrecht	7	1	3	1	1	7	20
Flevoland	2		1	1		1	5
Noord Holland	6	7	1	3	1	5	23
Zuid Holland	7	5	4	2		5	23
Zeeland	1	1		1	1	1	5
Noord Brabant	5	1	1			5	12
Limburg		1	1	1	1	4	8
Landelijk	1		1			1	3
Totaal per focuspunt	40	20	15	12	17	36	140

Monitor

Op basis van tussenrapportages, de Monitor Dagindeling en frequente contacten met de uitvoerders van experimenten verwachten we dat ongeveer driekwart van de experimenten redelijk tot zeer succesvol zal zijn. De andere experimenten zullen minder opleveren dan was voorzien. Enkele experimenten zijn vroegtijdig beëindigd. De resultaten van niet of minder geslaagde experimenten betrekken we natuurlijk ook bij de beleidsvorming.

De Monitor Dagindeling is dit jaar van start gegaan. Op systematische wijze verzamelen we voor beleid relevante gegevens die uit de experimenten naar voren komen. Tevens is de monitor een instrument om de voortgang van experimenten te controleren. Inmiddels heeft er een eerste meting plaatsgevonden. Dit najaar volgt een tweede meting. Ook in 2002 worden de experimenten twee maal «gemonitord».

Onderstaande tabel laat zien op welke eerste groepen experimenten zich richten. Soms is sprake van meer dan één doelgroep. Het is de verwachting dat het totale beeld, aan het eind van de Stimuleringsmaatregel, hier niet sterk van zal afwijken.

Tabel 2 Doelgroepen

Accenten	Aantal experimenten	Procenten
Allochtonen	17	13,9
Alleenstaande ouders	33	27,0
Tweeverdieners	37	30,3
Taakcombineerders met laag inkomen	25	20,5
Ouderen	10	8,2

Problemen met bestaande wet- en regelgeving ervaren ongeveer 40% van de experimenten. Ze noemen onder meer het gemeentelijk vergunningenbeleid, bestemmingsplannen die combinaties van functies niet toestaan, verschillen tussen kwaliteitseisen voor kinderopvang en scholen, niet op elkaar afgestemde CAO's en belastingregels. De eerste resultaten van de Monitor Dagindeling nemen we mee in de nota *Dagindeling Halverwege*, die begin 2002 naar de Tweede Kamer gaat.

5.3 Communicatie

Focusgroepen

De uitvoering van de *Stimuleringsmaatregel Dagindeling* kenmerkt zich door een interactieve aanpak. Uitwisseling van praktijkervaringen en expertise zijn belangrijk voor de implementatie van het dagindelingsbeleid en de impact daarvan op langere termijn. De uitvoerders van experimenten zelf vinden deze aanpak stimulerend en waardevol. Zij komen onder andere drie maal per jaar bijeen in zogenaamde focusgroepen, rond thema's die zij zelf invullen. Aan de in totaal 30 bijeenkomsten die tot nu toe gehouden zijn, hebben vrijwel alle experimenten deelgenomen. In 2002 gaan we hiermee door.

Stuurgroep

De Stuurgroep Dagindeling heeft een belangrijke rol als het gaat om de communicatie met beleidsmakers, de overdracht van kennis en het stimuleren van een moderne dagindeling. De voorzitter en de leden van de Stuurgroep vervullen daarin als het ware de rol van ambassadeur. Samen met de Commissie Dagarrangementen heeft de Stuurgroep adviezen uitgebracht over dagarrangementen voor ouders en kinderen, de Brede School, dienstenknooppunten en daarmee samenhangende multifunctionele accommodaties. Veel aandacht besteedt ze aan aspecten van diversiteit en arbeidstijdenmanagement.

Externe communicatie

De expertmeeting «Effecten van Cultuur» op 23 november 2000 trok ruim 200 deelnemers uit het bedrijfsleven. Ook zijn kleinschalige expertmeetings georganiseerd over «Diversiteit in Dagindeling» en over «Tijd». Planologen, architecten, stedenbouwkundigen en onderwijsdeskundigen kwamen naar een bijeenkomst over multifunctioneel gebouwengebruik ter gelegenheid van het verschijnen van de publicatie *Bouwen aan samenwerking* op 20 maart 2001.

In 2001 is voor de tweede keer een Postbus 51 campagne «Combineren van werk en privé» gestart met televisiespotjes en een publieksfolder met de «knellende agenda» als symbool voor het moderne leven. Naar aanleiding van deze campagne zijn vele vragen binnengekomen. In toenemende mate weten individuen, maatschappelijke organisaties, andere overheden en het bedrijfsleven het Projectbureau Dagindeling te vinden met concrete vragen op velerlei gebieden die met dagindeling te maken hebben. Drie maal per jaar verschijnt de *Nieuwsbrief Dagindeling*. De website www.dagindeling.nl is het afgelopen voorjaar vernieuwd en wordt druk bezocht.

5.4 Dagindeling internationaal

De nationale uitvoeringsstructuur van Europese programma's is halverwege 2001 tot stand gekomen. Het Europees Sociaal Fonds (ESF)-3 programma is hiermee voor Nederland opengesteld. Het Projectbureau Dagindeling fungeert als clusteraanvrager voor het onderdeel «Local Social Capital». Het zal ervoor zorgen dat de experimenten dagindeling een bijdrage kunnen blijven leveren aan dit programma, onder meer door het uitwisselen van ervaringen met andere lidstaten. Tot 2006 is er jaarlijks f 5 miljoen (ruim € 2 miljoen) beschikbaar.

Het afgelopen jaar toonden bezoekers uit Japan, Engeland en Frankrijk belangstelling voor de wijze waarop in Nederland het thema dagindeling aan de orde is. Dit najaar gaat de voorbereiding van start van een internationale conferentie. Op die conferentie zullen we de resultaten van de

Stimuleringsmaatregel Dagindeling voor een internationaal publiek presenteren en zullen we ervaringen uitwisselen met andere landen.

5.5. Beleid in 2002

Tijd op maat

Het combineren van taken in een van «9 tot 5» cultuur levert steeds meer problemen op. Ook al door de steeds grotere afstand tussen wonen en werken en de stagnerende mobiliteit. De grote impact van tijd op sociaal, maatschappelijk en economisch terrein maakt het een belangrijk item voor beleid.

Monitor Tijdinfrastructuur

In de tweede helft van 2001 verricht het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) een voorstudie naar de openingstijden in Nederland en de afstemming daarvan op onder meer arbeidstijden. De resultaten van deze studie komen begin 2002 en zijn een opmaat voor een Monitor Tijdinfrastructuur. Ook zullen ze worden meegenomen in een verkenning Visie op tijden die eind 2002 zal verschijnen. Samen met andere overheden en sociale partners schetsen we hierin de eerste contouren voor een «tijdbeleid». Daarbij gaat het om voorwaarden die een betere afstemming van tijden mogelijk maken zodat het combineren van taken makkelijker wordt. De resultaten van de experimenten dagindeling op het vlak van arbeidstijdenmanagement en (openings)tijden zullen we hierbij betrekken.

Een expertmeeting over tijd met vertegenwoordigers van de Consumentenbond, de ANWB en het SCP in het voorjaar van 2001 heeft geleid tot intensieve contacten met en tussen deze organisaties. Samen met de Consumentenbond gaan in 2002 verschillende onderzoeken van start, onder meer naar schooltijden en vormen van persoonlijke dienstverlening. Ook leveren we in 2002 een bijdrage aan een reeks debatten in de Balie in Amsterdam over het thema tijd.

Ruimte op maat

Een ruimtelijke ordening die «logisch» is voor taakcombineerders dringt zich op. Het gaat dan onder andere om multifunctionele gebouwen, waarin Brede Scholen en dienstenknooppunten hun faciliteiten op wijk- of dorpsniveau aanbieden in het kader van sluitende dagarrangementen voor ouders en kinderen. De in dienstenknooppunten aangeboden voorzieningen zullen op alle leeftijdscategorieën gericht zijn en passen in het beoogde levensloopbewuste beleid (zie hoofdstuk 4.1).

Multifunctionele accommodaties en dienstenknooppunten

In 2002 worden de ruimtelijke, fysieke en economische randvoorwaarden voor dienstenknooppunten verder ontwikkeld. Vraagsturing is hierbij uitgangspunt. Het Projectbureau Dagindeling participeert als adviseur voor de plannen van de wijk Roombeek West in Enschede waar concentratie van voorzieningen aan de orde is. Doel van de samenwerking is te komen tot een landelijk voorbeeld van clustering van voorzieningen in onder meer multifunctionele accommodaties en een dienstenknooppunt in een moderne stedelijke omgeving.

Taakcombinatie, multifunctionele accommodaties en dienstenknooppunten zijn ook aan de orde bij de verdere uitwerking van de *Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening* en de voorgenomen wijziging van de Wet Ruimtelijke Ordening.

In 2002 komt er, mede op basis van de resultaten van experimenten dagindeling, een eerste versie van financierings- en exploitatiemodellen voor multifunctionele accommodaties en dienstenknooppunten. Ook sociale publiek-private samenwerkingsconstructies en het zogenaamde

partneringmodel spelen daarbij een rol. Het «partneringmodel», waarmee in het kader van een experiment dagindeling op de Zuidas in Amsterdam geëxperimenteerd wordt, beoogt publieke en private partners te doen samenwerken in multifunctionele accommodaties en dienstenknooppunten. Voorbeelden bundelen we in een voor een breed publiek toegankelijke publicatie.

Kenniscentrum

Er is begonnen met het opzetten van een kenniscentrum dat informatie op het terrein van ruimtelijke ordening en dagindeling toegankelijk maakt voor lokale en provinciale overheden, stedenbouwers, planologen en andere beleidsmakers. Dit initiatief zullen we het komend jaar verder uitbouwen met de ministeries van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu, en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, het Interprovinciaal Overleg (IPO) en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG). We zullen kijken of aansluiting mogelijk is bij een reeds bestaand kenniscentrum op een aanpalend beleidsterrein om een versnipperd aanbod van kenniscentra te voorkomen.

In 2002 start het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu met andere betrokken ministeries een interactief traject om te komen tot voorbeeldontwerpen van vernieuwende ruimtelijke ordening voor een moderne werk-privé samenleving. Een aantal toekomstscenario's dagindeling speelt daarbij een rol. Vertegenwoordigers van betrokken beroepsgroepen worden in een «visiepool» uitgenodigd hun inbreng te leveren.

Landelijk gebied

De afstemming van ruimtelijke voorwaarden op taakcombinatie in het landelijk gebied krijgt het komend jaar aandacht. Begin 2002 worden de resultaten gepubliceerd van een onderzoek dat is uitgevoerd onder auspiciën van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV) naar het minimaal noodzakelijke voorzieningenniveau om taakcombinatie in het landelijk gebied mogelijk te maken. Daarbij is gebruik gemaakt van ervaringen van experimenten dagindeling. De resultaten gebruiken we bij het verder uitwerken van de *Stimuleringsimpuls Taakcombinatie in het landelijk gebied*, die naar het zich laat aanzien in 2003 van start gaat. De doelen van deze stimuleringsimpuls zijn: opwaarderen van het voorzieningenniveau, bijvoorbeeld door omvorming van dorpshuizen tot kleinschalige servicecentra of dienstenknooppunten, verbeteren van het vervoer, bijvoorbeeld door betere afstemming op de behoeften, en scheppen van nieuwe vormen van werk.

Vervoer

De rol van (openbaar) vervoer bij het oplossen van knelpunten in dagindeling blijkt lastiger dan in eerste instantie was voorzien. Het komend jaar zullen we hier samen met het ministerie van Verkeer & Waterstaat verder aan werken. Het gaat vooral om individuele, kleinschalige vervoersarrangementen in het landelijk gebied.

Werk op maat

Arbeidstijdenmanagement

Het bedrijfsleven onderkent steeds meer het belang van een goed arbeidstijdenmanagement als instrument voor de verbetering van de combinatie van betaald werk en zorg. Ook de Sociaal Economische Raad (SER)³⁷ vraagt daar in zijn advies over de *Meerjarennota Emancipatiebeleid* aandacht voor. Hij bepleit om aan dit instrument in samenwerking met de organisaties van werkgevers en werknemers meer bekendheid te geven.

³⁷ Advies SER 00/09 *Meerjarennota Emancipatiebeleid*, pag 65.

In veel experimenten dagindeling staat arbeidstijdenmanagement en een betere balans tussen werk en privé centraal. Hierbij gaat het om uiteenlopende arbeidsorganisaties, zoals zorginstellingen, ziekenhuizen, de installatiebranche, een aannemersbedrijf, de procesindustrie en een bandenfabriek. Samen met de sociale partners en branche-organisaties bundelen we goede voorbeelden rond arbeidstijdenmanagement en werk-privé balans uit de experimenten dagindeling.

Bereikbaarheidsscenario

Het *Bereikbaarheidsscenario* is een instrument om flexibeler met tijd en plaats van werk om te gaan. Een eerste publicatie heeft de Tweede Kamer ontvangen.³⁸ In het bereikbaarheidsscenario verrichten werknemers hun taken voor een deel tijd- en plaatsafhankelijk. Uit een recent onderzoek van het ministerie van Economische Zaken³⁹ blijkt dat in minder dan 10% van de onderzochte bedrijven slechts een paar procent van de medewerkers af en toe mag telewerken, hoewel een zeer groot deel van hen dit wil. Daarom gaan we het komend jaar meer aandacht aan deze «telewerk-kloof» besteden. Een aantal experimenten dagindeling doet inmiddels ervaring op met het bereikbaarheidsscenario.

In 2002 speelt het bereikbaarheidsscenario een rol in het overleg met de sociale partners. De resultaten van dit overleg verwerken we, eventueel aangevuld met verdiepend onderzoek, in een Plan van aanpak Toepassing Bereikbaarheidsscenario.

Zorg op maat

Sluitende dagarrangementen

Sluitende dagarrangementen voor kinderen en ouders staan in 2002 centraal. Nieuwe maatschappelijke randvoorwaarden moeten antwoord bieden op de vraag naar dergelijke dagarrangementen. Taakcombineerders blijken in toenemende mate behoefte te hebben aan flexibele arrangementen die onderwijs, zorg en opvang op maat in samenhang aanbieden. Meerdere experimenten dagindeling tonen aan dat samenwerking tussen voorzieningen cruciaal is.

Het door de Stuurgroep Dagindeling in 1999 uitgebrachte advies $4 + 2 = 7$ ⁴⁰ heeft geleid tot de installatie van de Commissie Dagarrangementen. Deze commissie komt begin 2002 met haar eindadvies. Zij stelt het perspectief van gebruikers centraal en speelt in op combinatiefuncties voor opvang, onderwijs en diensten in multifunctionele accommodaties.

Zorgondernemerschap

De experimenten dagindeling onderstrepen de behoefte aan flexibele kinderopvang en verruiming van openingstijden. In samenwerking met onder andere de werkgeversorganisatie voor zorg en welzijn (VOG), de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport geven we hieraan verder inhoud. Daarbij hebben we speciaal aandacht voor oplossingen in relatief dunbevolkte gebieden. Nieuwe vormen van gastouderschap en zorgondernemerschap zijn in experimenten dagindeling aan de orde. Positieve ervaringen zijn opgedaan met uitbreiding van het aantal opgevangen kinderen van 4 naar 6. De resultaten brengen we in bij de voorbereiding voor de Wet Basisvoorziening Kinderopvang.

Dagindeling gaat niet alleen over het combineren van taken, waaronder de zorg voor kinderen. Ook de vraag hoe formele en informele zorg beter op elkaar afgestemd kunnen worden, is van belang. In 2002 buigen we ons daarover. Het gaat dan vooral om de relatie tussen mantelzorg en vrijwilligerswerk aan de ene kant en professionele zorg aan de andere

³⁸ Brief van de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (Verstand-Bogaert), mede namens de ministers van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, van Economische Zaken en van Verkeer en Waterstaat, d.d. 29 juni 2000, SOZA-00-630.

³⁹ Dubbel delen in de digitale delta – over ict, flexibilisering en emancipatie, concept-eindrapportage, TNO Strategie, Technologie en Beleid, Den Haag, juli 2001.

⁴⁰ Stuurgroep Dagindeling, $4 + 2 = 7$, *Combineren van onderwijs, opvang en vrije tijd. Advies van de Stuurgroep Dagindeling n.a.v. de discussies over de vierdaagse schoolweek in het basisonderwijs*, Den Haag, 15 december 1999.

kant. Naarmate meer vrouwen tot de arbeidsmarkt toetreden, komt de afstemming tussen werken en mantelzorg of vrijwilligerswerk onder druk te staan. Het zou een optie kunnen zijn om een deel van de mantelzorg te vervangen door kleinschalig zorgondernemerschap.

Diensten op maat

Nog in 2001 komen de eerste resultaten beschikbaar van het traject Marktwerking, Deregulering en Wetgevingskwaliteit (MDW) op het terrein van persoonlijke dienstverlening van het ministerie van Economische Zaken. Hierbij gaat het om de onvervulde vraag naar diensten en de condities waaronder een nieuwe bedrijfstak persoonlijke dienstverlening en zorgondernemerschap kan groeien (imago, rechtspositionele en fiscale aspecten, scholing). Resultaten van experimenten dagindeling, onder andere op het terrein van de combinatie van diensten en «employee benefits», brengen we in dit traject in. Zo blijkt het in Dordrecht succesvol te werken om dienstverlening aan te bieden in combinatie met kinderopvang. In Rotterdam zet Unilever een «Quality time center» op dat kinderopvang en dienstverlening voor medewerkers én buurtbewoners aanbiedt.

We gaan door met het opzetten van een franchisemodel voor gastouderschap en zorgondernemerschap. In het kader van het EQUAL-programma voeren we de komende jaren enkele pilots kleinschalig zorgondernemerschap uit. Speciale aandacht gaat uit naar dienstverlening op maat en zorgondernemerschap in het landelijk gebied. Dorpshuizen krijgen steeds vaker een functie als kleinschalig servicecentrum. Samen met het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij geven we hieraan invulling met de reeds genoemde *Stimuleringsimpuls Taakcombinatie in het landelijk gebied*.

5.6 Vervolg

Begin 2002 ontvangt de Tweede Kamer de nota *Dagindeling Halverwege*. In januari 2002 houden we het congres «Dagindeling Halverwege». Daar luiden we de laatste fase in van de *Stimuleringsmaatregel Dagindeling*. *We brengen de raakvlakken met dagindeling in beeld van het interdepartementale traject levensloopbewust beleid (zie hoofdstuk 4.1)*. Samen met de ministeries van Economische Zaken en Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer verkennen we de gevolgen van het ingezette dagindelingsbeleid voor duurzaamheid en energieverbruik. Te denken valt daarbij onder meer aan de mogelijk positieve invloed van telewerken op verkeersmobiliteit.

Allochtone taakcombineerders

Allochtone taakcombineerders krijgen extra aandacht. De resultaten van de vorig jaar gehouden expertmeeting «Diversiteit in Dagindeling» komen beschikbaar voor experimenten die zich daarvoor lenen. Ook is het een van de thema's van de conferentie «Dagindeling Halverwege». Uitgangspunt is dat voorzieningen die taakcombinatie faciliteren, zoals bijvoorbeeld dienstenknooppunten, niet alleen fysiek, maar ook economisch en cultureel voor iedereen toegankelijk moeten zijn.

Bouwstenen

In het voorjaar van 2003 verschijnt de slotrapportage van de *Stimuleringsmaatregel Dagindeling* met daarin de definitieve conclusies en aanbevelingen. De nota *Dagindeling Halverwege* levert daarvoor bouwstenen aan.

Overzicht beleidsacties en -voornemens Dagindeling

Actie/voornemen	looptijd 2001–2004				voortouw	overigen
	1	2	3	4		
Tijd						
Betere afstemming tijden						
Commissie Dagarrangementen voor ouders en kinderen: betere afstemming en versnelling beleid inzake aanbieden opvang, onderwijs en vrije tijd					SZW	OCW, EZ, VWS, BZK
Monitor Tijdinfrastuctuur: inzicht in tijdknelpunten in de samenleving					SZW	EZ, MKB
Plan van aanpak Afstemming tijden					SZW	EZ, sociale partners
Flexibilisering en verruiming openingstijden kinderopvang					VWS	SZW
Werk-privé balans en arbeidstijdenmanagement: good practices bundelen en verspreiden					SZW	EZ, sociale partners, Opportunity in Bedrijf
Bevorderen cultuurverandering in bedrijven inzake verbetering werk-privé balans					SZW	EZ, sociale partners, Opportunity in Bedrijf
Uitwerken bereikbaarheidsscenario, afstemmen beleid andere betrokken ministeries, leidraad implementatie					SZW	EZ, V&W, VROM
Ontwikkelen pilots bereikbaarheidsscenario, telewerken					SZW	EZ, V&W, VROM
Bereikbaarheidsscenario inbrengen in overleg met sociale partners					SZW	sociale partners
Plan van aanpak toepassing bereikbaarheidsscenario					SZW	sociale partners, EZ, V&W, FIN, VROM, SZW
Ruimte						
Ruimtelijke ordening in een nieuwe samenleving						
Behoeften taakcombineerders betrekken bij uitwerking 5e nota RO, onder meer door Emancipatie Effect Toets					VROM	SZW
Ontwikkelen ruimtelijke, fysieke en economische randvoorwaarden t.b.v. zorgknooppunten op basis van breed onderzoek					VROM	SZW, EZ, VWS, V&W, OCW
Uitwerken partneringmodel t.b.v. integreren «dagindelfuncties» in zorgknooppunten					SZW	VROM
Uitwerking financierings-/exploitiemodel (PPS-constructie) t.b.v. samenwerking publieke en private partners in zorgknooppunten					SZW	EZ, FIN, VWS, OCW, VROM
Meervoudige functies t.b.v. dagindeling en zorgknooppunten opnemen in bestemmingsplannen, inclusief nieuwe bestemming zorgknooppunt					IPO, VNG	VROM
Dagindelingaspecten toetssteen bestemmingsplannen					VROM	VNG, IPO
Nieuwe Kaart van Nederland t.b.v. functies taakcombinatie					VROM	SZW
Modellen ontwikkelen voor multifunctionele gebouwen en ontwikkelingen bundelen in een beleid, o.a. door publicatie met stimulerende voorbeelden					OCW	VWS, VROM, SZW
Multifunctionele gebouwen/ruimtes betrekken bij uitwerken 5e nota RO en Architectuurnota					VROM	VWS, SZW, OCW
In kabinetsstandpunt grondbeleid aandacht voor opnemen stichtingskosten kinderopvang en zorgknooppunten in grondexploitatie nieuwe wijken					VROM	SZW, VWS
Kosten voorzieningen dagindeling (waaronder verwerving en beheer flexibel te benutten ruimtes) in oudere wijken opnemen in exploitatie renovatie					IPO, VNG	VROM, VWS, SZW
Aanpassen woningvoorraad t.b.v. taakcombinatie, kleinschalig ondernemerschap, «brede» woning. (eigen opdrachtgeverschap stimuleren)					VROM	
Dagindeling opnemen in collegeprogramma's gemeenten en provincies					SZW	VNG, IPO
Helpdesk t.b.v. ondersteuning lokale en provinciale autoriteiten bij modern planologisch denken					VROM, SZW	IPO, VNG
Virtueel kenniscentrum modern planologisch denken					VROM	SZW, IPO, VNG
Opstellen aantal toekomstscenarios t.b.v. dagindeling					SZW	VROM
Vernieuwende (voorbeeld)ontwerpen moderne ruimtelijke ordening					VROM	
Visiepool voor ervaringsuitwisseling betrokken beroepsgroepen modern planologisch denken					VROM	SZW, V&W, beroepsgroepen
Doen ontwikkelen lesmodulen en instrumenten t.b.v. modern planologisch denken t.b.v. (hogere) beroepsopleidingen en beroepsgroepen					VROM	SZW, OCW

Actie/voornemen	looptijd 2001–2004				voortouw	overigen
	1	2	3	4		
Toegang						
Voorzieningen toegankelijk en bereikbaar maken						
Ontwerpen van samenhangende regeling toegankelijkheid voorzieningen dagindeling					SZW	VROM, VWS, OCW, BZK, EZ, FIN
Speciale aandacht voor allochtone taakcombineerders					SZW	BZK/GSI
Expertmeeting dagindeling in multicultureel perspectief, gevolgd door conferentie					SZW	
Indien noodzakelijk extra impuls taakcombinatie onder allochtonen					SZW	VWS, EZ, BZK/GSI
Vaststellen minimaal noodzakelijk voorzieningenniveau landelijk gebied					LNV	SZW, VWS
Vaststellen gebieden met hoogste urgentie voorzieningenniveau					LNV	SZW, VWS
Stimuleringsprogramma Combinatie arbeid en zorg in landelijk gebied					LNV	SZW, V&W, VWS, VNG, IPO, LTO, NAJK
Persoonlijke diensten						
Persoonlijke dienstverlening en zorgondernemerschap						
Verkenning persoonlijke dienstverlening als nieuwe bedrijfstak					SZW	EZ, FIN
Ontwikkelen randvoorwaarden om persoonlijke dienstverlening tot volwaardige bedrijfstak te maken					EZ/SZW	VWS, FIN, EZ, Soc. partners, brancheorg.
MDW-traject particuliere dienstverlening					EZ	SZW, FIN
Ontwikkelen en stimuleren modellen voor zorgondernemerschap					SZW	VWS, EZ, MKB, brancheorg.
In kader van EQUAL-programma starten van pilots kleinschalig zorgondernemerschap					SZW	
Stimuleren franchisemodel bij kleinschalig zorgondernemerschap					SZW, VWS	MKB, FIN, brancheorg., EZ
Oplossen knelpunten en indien nodig aanpassen wet- en regelgeving inzake ontwikkeling persoonlijke dienstverlening/zorgondernemerschap					SZW, EZ	VWS, FIN
Dagindingsbeleid op basis resultaten stimuleringsmaatregel						
Nota tussenstand experimenten dagindeling en Congres Dagindeling Halverwege					SZW	
Interbestuurlijke-, Interdepartementale Werkgroep Verankeringdagindeling in bestaand en nieuw beleid					SZW	V&W, FIN, VWS, EZ, OCW, VROM, LNV, BZK, VNG, IPO
Start ESF-programma Local Social Capital					SZW	
Monitor experimenten dagindeling					SZW	
Beschrijving good practices (experimenten dagindeling)					SZW	
Expertmeetings, startconferentie experimenten vierde tranche en Dagindeling Ideeëndag					SZW	
Evaluatie/eindadvies Stimuleringsmaatregel Dagindeling					SZW	
Voorstellen voor onderzoeksprogramma dagindeling, o.a. naar behoeften dagindingsarrangementen en zorginfrastructuur					SZW	SCP, CBS
Meerjarige communicatiecampagne Dagindeling					SZW	

Beleidsacties en -voornemens 2001-2004
Beleidsacties en -voornemens voor 2002

6 MACHT EN BESLUITVORMING

Nu er steeds meer gekwalificeerde vrouwen komen, wordt het tijd dat ze doorbreken op leidinggevende, besluitvormende en politieke posities. In het *Meerjarenbeleidsplan Emancipatie* staan concrete doelstellingen om een gelijkere verdeling te bereiken. Het initiatief ligt bij de organisaties zelf. Wij stimuleren hen om actie te ondernemen. Zo hebben wij een voorstel ingediend in het kader van het EQUAL-programma voor een grootschalig project dat vanaf 2002 tot een snellere afbraak van het glazen plafond moet leiden. Ook staan er plannen op stapel om de arbeidsmarkt te ontschotten en om meer vrouwen in politieke functies te krijgen.

6.1 Glazen plafond

Het potentieel aan gekwalificeerde vrouwen groeit gestaag. Steeds meer vrouwen maken deel uit van het middenkader. Toch stromen zij niet even hard door naar de hogere niveaus. De cultuur aan de top en het beeld dat vrouwen daarvan hebben, de mogelijkheden om arbeid en zorg te combineren en de clichés over de «ideale leidinggevende» weerhouden hen daarvan. Deze zichtbare en onzichtbare barrières voor vrouwen zijn inmiddels gevoelig bekend als het glazen plafond.

In het *Meerjarenbeleidsplan Emancipatie* staan prestatie-indicatoren voor zowel de profit- als de non-profitsector. Ook voor de overheid als werkgever zijn dergelijke kwantitatieve doelen gesteld. Voor de top van het bedrijfsleven mikt het kabinet op 8% vrouwen in de top-100 in 2004 (nu 4%) en op 20% in 2010. Voor de ambtelijke top is dit 15% vrouwen vanaf schaal 18 in 2004 (nu 7%) en 25% in 2010. In 2002 vindt een aantal activiteiten plaats die als doel hebben het draagvlak en de publiciteit voor dit thema in bedrijven en organisaties te verbreden en te verdiepen. Daarnaast zijn er de reguliere activiteiten, zoals overleg met sociale partners en financiering (tot 2003) van de expertorganisaties Opportunity in Bedrijf en Toplink.

Ambassadeursnetwerk

Een belangrijke extra impuls om de doorstroming van vrouwen naar hogere functies in het bedrijfsleven op de agenda te krijgen, is het zogenaamde ambassadeursnetwerk van prominente personen uit het bedrijfsleven dat samen met de minister van Economische Zaken is ingesteld. In netwerken en fora die voor bedrijven relevant zijn zullen deze ambassadeurs zich sterk maken voor een groter aantal vrouwen op hogere posities en voor de doorbreking van het glazen plafond. De ambassadeurs zijn voor een deel vertegenwoordigers van voorhoedebedrijven die hiermee al goede ervaringen hebben opgedaan. Het netwerk is in principe voor een jaar ingesteld en bestaat uit 14 personen. Opportunity in Bedrijf, dat het secretariaat voert, zorgt voor de inhoudelijke en logistieke ondersteuning en treedt op als vraagbaak en aanspreekpunt voor de deelnemers. De ambassadeurs houden onderling contact, onder meer via een mailinglijst op internet.

De ambassadeurs promoten het thema in hun eigen netwerken en daarbuiten, bijvoorbeeld door middel van interviews, lezingen of artikelen. Ook agenderen ze het onderwerp in organisaties en fora waarvan zij deel uitmaken, ze laten zich uitnodigen door bedrijven om te vertellen over hun eigen ervaringen of ze stellen in hun eigen bedrijf een «daad» waarvan een voorbeeldwerking uitgaat. Het ambassadeursnetwerk is onlangs van start gegaan. De expertise en goede voorbeelden van het netwerk verspreiden we, onder andere via Opportunity in Bedrijf.

Projectvoorstel EQUAL

De seksesegregatie op de arbeidsmarkt, waaronder het glazen plafond, is één van de aandachtsgebieden in het EQUAL-programma van het Europees Sociaal Fonds. In een periode van vooralsnog drie jaar is voor Nederland een kleine f 7 miljoen (ruim € 3 miljoen) beschikbaar voor projecten op dit terrein.

Samen met enkele bedrijven en expertorganisaties is een voorstel ingediend voor een grootschalig project Doorbreking van het Glazen Plafond. Kern hiervan is (internationale) uitwisseling van kennis en ervaringen en het op de werkvloer in praktijk brengen van bestaande en nieuwe kennis over de mogelijkheden om de doorstroming van vrouwen naar hogere functies te vergroten. Pilotprojecten in bedrijven en andere arbeidsorganisaties vormen een belangrijk onderdeel. Het voorstel is om in vier deelprojecten aan te grijpen op de factoren die nu de doorstroming van vrouwen in organisaties beperken (individuele factoren, structuur en cultuur van organisaties). Het eerste deelproject wil instrumenten toepassen om het aanbod aan vrouwelijk talent in arbeidsorganisaties te vergroten (scholing, coaching, mentoring). Het tweede deelproject richt zich op instrumenten om de inrichting en de cultuur van arbeidsorganisaties te veranderen om zo het vrouwelijk talent beter te benutten (werving en selectie, loopbaanbegeleiding, cultuurverandering). Het derde deelproject gaat over het verankeren van maatregelen die de doorstroming van vrouwen bevorderen in het algemene personeelsbeleid. Het vierde deelproject ten slotte omvat een overkoepelende campagne om de samenhang te bewaken en de regie te voeren. Daarbij komen onder meer aan bod een internationale benchmark, vormen van certificering (bijvoorbeeld van Investors in People), een website, public relations en monitoring. Aan de leden van het hierboven genoemde ambassadeursnetwerk zal worden gevraagd zitting te nemen in een Comité van aanbeveling voor dit project.

Benchmark en onderzoek

In 2001 is gestart met het opzetten van een benchmark, waarmee organisaties en bedrijven zich onderling kunnen vergelijken wat betreft de doorstroom van vrouwen. Deze benchmark kan ook een hulpmiddel zijn voor organisaties om streefcijfers te hanteren. In 2002 verspreiden we deze benchmark met meer gedifferentieerde informatie over het middenkader en de positie van allochtone vrouwen in bedrijven. In het kader van het bovengenoemde EQUAL-project stellen we een internationale benchmark op.

Nog in 2001 ronden we een aantal onderzoeken af. Het betreft een onderzoek naar de meerwaarde van diversiteit (de invloed van de man-vrouw verhouding in raden van bestuur op hun proces van besluitvorming); een onderzoek naar instrumenten en strategieën die de overheid en expertorganisaties kunnen gebruiken (op grond van een vergelijking met Denemarken, het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten en Italië); en een onderzoek naar coaching als instrument voor cultuurverandering in bedrijven. De resultaten van deze onderzoeken zullen we breed verspreiden.

6.2 Ontschotting van de arbeidsmarkt

In een aantal sectoren van de arbeidsmarkt is niet alleen het aandeel van vrouwen in hogere functies gering, maar ontbreken ze ook vrijwel volledig in het midden- en lagere kader. Dat is bijvoorbeeld het geval in de industrie, het leger, de buitenlandse dienst en de vervoerssector. Naast verticale segregatie (glazen plafond) is er op de arbeidsmarkt dan ook sprake

van horizontale segregatie. Het gaat dan om schotten tussen sectoren en beroepen waarin traditioneel vooral mannen of vrouwen werken.

Task Force

Om dergelijke, uit de industriële samenleving overgebleven schotten te doorbreken starten we in 2002 met een Task Force Mannen en vrouwen in beroep die projecten in een aantal van deze sectoren gaat begeleiden. Verschillende ministeries leveren hun bijdrage: Economische Zaken, Onderwijs, Cultuur & Wetenschappen, Defensie, Buitenlandse Zaken en Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Het gaat om het vinden van nieuwe ingangen om het probleem van de «horizontale segregatie» aan te pakken, bijvoorbeeld opleidingen voor beroepen in traditioneel door mannen bevolkte branches. Succesvolle initiatieven van hbo- en universitaire instellingen zelf, evenals andere initiatieven om meer meisjes voor bèta-vakken te interesseren, zoals van het bureau Axis, leveren hiervoor aanknopingspunten. Zo blijkt dat wanneer programma's van «mannelijke» studierichtingen meer aandacht besteden aan bijvoorbeeld nut en gebruik, meer vrouwelijke studenten zich ervoor inschrijven. Het tekort aan studenten noopt opleidingen toch al tot bezinning op hun onderwijsaanbod. De Task Force zal ook kijken naar pogingen om juist meer jongens te trekken in studierichtingen met veel meisjes. Ook in het hiervoor genoemde EQUAL-deelproject waar werving en selectie voorop staat besteden we extra aandacht aan sectoren waarin veel mannen, of juist veel vrouwen werken.

6.3 Vrouwen in politiek en openbaar bestuur

In 2002 zijn de gemeenteraadsverkiezingen en de verkiezingen voor de Tweede Kamer.

Voor de gemeenteraden geldt een streefcijfer van 35% vrouwen (hun aandeel is nu 23%), voor de Tweede Kamer 40% (is nu 36%). Naast reguliere activiteiten, zoals overleg tussen de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties met partijvoorzitters, zullen in 2002 een aantal acties plaatsvinden om het aandeel vrouwen in politiek en openbaar bestuur te vergroten.

Werving en selectie

Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft een leidraad ontwikkeld voor werving en selectie van vrouwelijke en allochtone kandidaten. Deze leidraad wordt via de website Vernieuwingsimpuls Lokaal Bestuur verspreid, in eerste instantie met het oog op de gemeenteraadsverkiezingen in 2002.

Zwangerschap, bevalling en ziekte

Bij de Tweede Kamer liggen voorstellen voor aanpassing van de beloning van lokale en provinciale politici en voor de introductie van secundaire arbeidsvoorwaarden, zoals kinderopvang. In juni 2001 heeft de Minister-raad het wetsvoorstel besproken tot wijziging van de Grondwet met het oog op tijdelijke vervanging van leden van vertegenwoordigende lichamen in verband met zwangerschap, bevalling of ziekte. Het wetsvoorstel is voor advies aan de Raad van State gezonden en zal na ontvangst van het advies naar de Tweede Kamer worden gestuurd.

Zwarte, migranten- en vluchtelingenvrouwen

Als onderdeel van het *Actieplan Emancipatietaakstellingen Departementen* zal het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties met het oog op de verkiezingen in 2002 het aantal leerplaatsen vergroten van de Kweekvijvercursussen voor zwarte, migranten- en vluchtelingenvrouwen met een (lokale) politieke ambitie. Het totaal aantal vrouwen dat momenteel deze cursus volgt is 44. Vanaf juni 1999 neemt ook een aantal

reeds gekozen politici aan een aangepast programma deel. Neveneffect van het project is dat diverse maatschappelijke organisaties de Kweekvijver hebben benaderd om korte projecten te verzorgen. Met een volgsysteem zullen we de politieke loopbaan van de in 2002 gekozen vrouwen volgen.

Uitstroom

Samen met het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties proberen we een beeld te krijgen van de omvang en de oorzaken van de (tussentijdse) uitstroom van vrouwen uit de gemeentepolitiek. Doel is beleidsmaatregelen te treffen om deze uitstroom tegen te gaan. In elk geval zal dit onderzoek vóór de verkiezingen van 2002 een indicatie geven van de redenen voor de uitstroom. De politieke partijen krijgen hierdoor beter zicht op wat er aan de hand is en kunnen zodoende oplossingen bedenken om vrouwen in de lokale politiek te houden.

Openbaar bestuur

Eén van de pilots van het ingediende EQUAL-project Doorbreking van het Glazen Plafond (zie hoofdstuk 6.1) richt zich op vrouwen in hogere openbare bestuursfuncties. Samen met het ministerie van BZK zal deze pilot in 2002 worden opgezet.

Overzicht beleidsacties en -voornemens Macht en besluitvorming

Actie/voornemen	looptijd 2001–2004				voortouw	overigen
	1	2	3	4		
Politiek en Openbaar Bestuur						
Kieslijsten en kiesstelsel Leidraad (o.a. op internet) voor werving en selectie vrouwelijke en allochtone kandidaten bij iedere verkiezing					BZK	SZW
Bij uitwerking nieuw kiesstelsel kijken naar kansen voor vrouwen en minderheden om een zetel te verwerven (emancipatie-effectrapportage)					BZK	SZW
Politiek en zorg						
Voorzieningen voor combineren arbeid en zorg voor lokale en provinciale politici					BZK	SZW
Evaluatie voorzieningen en evt. aanvullende maatregelen treffen					BZK	SZW
Voorstel grondwetswijziging zwangerschap- en bevallingsverlof politici						
Diversiteit in de politiek						
Overleg met de partijvoorzitters					BZK	politieke partijen
Overlegplatform scholingsinstituten politieke partijen					politieke partijen	BZK IPP
Kweekvijver allochtone vrouwen: volgsysteem en nieuwe initiatieven					BZK	politieke partijen, VNG, IPP
Kweekvijvers jong talent en grijs èlan					politieke partijen	BZK, SZW, VNG, IPP, e-bureaus, univ. hogescholen, Toplink
Politieke cultuur						
Vernieuwingsimpuls dualisme en lokale democratie					BZK	SZW, VNG, IPP
Monitoren politieke vernieuwingen op participatie vrouwen					BZK	SZW, VNG, IPP
Overlegplatform scholingsinstituten: ontwikkelen en implementeren instrumenten					politieke partijen	BZK, SZW, IPP
Voorlichting over instrumenten aan maatschappelijke bewegingen					IPP	BZK, SZW, IPP
Europese en internationale politiek						
Campagnes rond verkiezingen en bijeenkomsten					BZK	SZW, BUZA, politieke partijen
Kweekvijvers					BZK, BUZA	SZW, politieke partijen
Lokale politiek						
Uitstroom vrouwen monitoren en maatregelen ontwikkelen					BZK	SZW
Overlegplatform scholingsinstituten: werven plaatselijk politiek talent					politieke partijen	BZK, SZW, IPP, landelijk platform lokale pol. partijen
Ontwikkelen programmas diversiteit in lokale (politieke) middenveld					IPP	BZK, SZW, pol. partijen
Aanbieden diversiteitsprogramma's en scholing vrouwen aan lokale (politieke) middenveld					IPP, e-bureaus	BZK, SZW
Hogere openbare bestuursfuncties						
Pilot Vrouwen in hogere openbare bestuursfuncties in EQUAL project					BZK, SZW	dep., provincies, waterschappen, gemeenten, IPO, VNG, Toplink

Actie/voornemen	looptijd 2001-2004				voortouw	overigen
	1	2	3	4		
Bedrijfsleven						
Hogere functies in profit- en non-profitsector						
Benchmark ontwikkelen en daarmee ontwikkelingen monitoren					EZ	SZW, SCP/CBS, OIB, bedrijfsleven
Uitwisselingsprogramma's overheid-bedrijfsleven					BZK, EZ	SZW, Toplink, OIB, bedrijfsleven
Zichtbaar maken meerwaarde diversiteit (economisch en procesmatig)					SZW	OIB, Toplink
Verder ontwikkelen instrumenten overheid en expertise-organisatie					SZW, EZ	BZK
Overleg sociale partners					SZW	
Communicatieplan					SZW	
Campagne deeltijd in hogere functies					SZW, EZ	EZ
Voortrekkersnetwerk (ambassadeursnetwerk)					SZW, EZ	Bedrijfsleven
Middenkader						
Benchmark verfijnen: ook gericht op middenkader					EZ	SZW, SCP/CBS, OIB
Ondersteuning projecten doorstroom middenkader					SZW, EZ	Equal, OIB
Ondersteuning projecten doorstroom allochtone vrouwen					SZW, EZ	Equal, OIB
Task Force mannen en vrouwen in beroep					EZ, SZW	SZWOCW, Def, BUIZA, VWS, ea
Instrumenten ontwikkelen						
Selectie- en zelfselectiemechanismen in bedrijfscultuur zichtbaar maken bij doorstroom naar hogere functies					SZW	
Opzetten betere coaching voor leidinggevendenden in bedrijven					SZW	OIB, bedrijfsleven
Diversiteitsmanagement in functie-eisen voor hogere managers					SZW	bedrijfsleven
Diversiteitsmanagement in opleiding managers					OCW	opleidingsinstituten
Diversiteitsmanagement in (evt. tijdelijke bijzondere) leerstoelen					SZW	universiteit, hogescholen
Overheid als werkgever						
Streefcijfers en actieplannen in iedere overheidsinstelling, jaarlijks overleg departementen					BZK	dep., provincies, waterschappen, gemeenten, IPO, VNG
Diversiteitsmanagement in functie-eisen hogere managers					BZK, SZW	alle departementen
Diversiteitsmanagement in opleiding hogere managers					BZK	OCW, departementen
Ondersteunen projecten VNG en IPO op terrein doorstroming vrouwen naar de ambtelijke top					BZK	VNG, IPO
In het kader van de verkenning van samenwerking bureau ABD met andere overheden aandacht voor het aandeel vrouwen in hogere functies					BZK	VNG, IPO

Beleidsacties en -voornemens 2001-2004
Beleidsacties en -voornemens voor 2002

7 MENSENRECHTEN

In 2002 staat het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en meisjes centraal. We komen met een Plan van aanpak om dit te intensiveren. Zowel in Europees verband als in de Verenigde Naties blijven we ons inzetten voor het realiseren van gelijke rechten. Mainstreaming is ook daar een belangrijk middel geworden.

We beginnen dit hoofdstuk met een korte weergave van het advies van de Adviesraad voor Internationale Vraagstukken, dat niet meer kon worden meegenomen in het *Meerjarenbeleidsplan*.

7.1 Adviesraad voor Internationale Vraagstukken

Ter voorbereiding van het *Meerjarenbeleidsplan Emancipatie* heeft het kabinet onder andere advies gevraagd aan de Adviesraad voor Internationale Vraagstukken (AIV). Het advies van de raad⁴¹ kon niet meer in het *Meerjarenbeleidsplan* worden meegenomen. Daarom geven we het hieronder kort weer. We geven ons standpunt over het advies van de AIV in het kader van de kabinetsreactie op het onderzoek *Het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen*, die verderop in dit hoofdstuk aan de orde komt.

Het kabinet heeft de AIV in het bijzonder advies gevraagd over het onderwerp mensenrechten van vrouwen, en daarbij gevraagd mee te nemen:

- de actualisering van het advies van de AIV over Universaliteit van de rechten van de mens en culturele verscheidenheid, uit 1998. Immers, met de komst van «nieuwe» Nederlanders komen ook andere opvattingen over vrouwenrechten ons land binnen;
- de uitwerking, al dan niet in juridisch bindende instrumenten, van reproductieve en seksuele rechten.

De raad gaat in op de algemene juridische aspecten van de problematiek van geweld tegen vrouwen, op het toezicht op de naleving van normen als het gaat om onder andere eerwraak, reproductieve rechten en genitale verminking, en op thema's als de internationale straftribunalen en het Permanente Internationale Strafhof.

Verenigde Naties (VN)

De AIV is van oordeel dat Nederland zich actief moet blijven inzetten voor de universele aanvaarding van de mensenrechtenverdragen, waaronder het VN-Vrouwenverdrag. Ook moet ons land actief blijven bevorderen dat staten voorbehouden intrekken die doel en strekking van een verdrag ondermijnen. In politieke fora dient Nederland volgens de AIV aandacht te vragen voor vormen van geweld tegen vrouwen die tot nu toe weinig of geen aandacht hebben gekregen. Ook vindt de AIV dat ons land binnen de VN initiatief moet nemen als het gaat om vormen van discriminatie die nog niet onder de reikwijdte van het begrip geweld tegen vrouwen zijn gebracht, bijvoorbeeld weduwenverbranding en vroege en gedwongen huwelijken. Initiatieven op het terrein van de reproductieve rechten van vrouwen moet Nederland krachtig ondersteunen, ook financieel. Verder moet er een VN-Verklaring inzake de Reproductieve Rechten van Vrouwen komen. Nederland, zo adviseert de AIV, moet zich krachtig blijven opstellen achter initiatieven gericht op de uitbanning van genitale verminking. Die initiatieven moeten financieel mogelijk worden gemaakt. Het is van groot belang dat Nederland blijft aandringen op strafbaarstelling van genitale verminking in de nationale wetgeving van betrokken landen. Wat betreft strafrechtelijk optreden in Nederland beveelt de AIV een studie aan naar verbreding van de rechtsmacht.

⁴¹ *Geweld tegen vrouwen. Enkel rechtsontwikkelingen*, Adviesraad voor Internationale Vraagstukken, Den Haag, Advies nr. 18, februari 2001.

Europees niveau

Op Europees niveau dient Nederland volgens de AIV te streven naar een juridisch bindend mensenrechteninstrument op het terrein van geweld tegen vrouwen. Het aannemen van het herziene Protocol nr. 12 bij het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en de fundamentele vrijheden (EVRM) vindt de AIV een belangrijke stap voorwaarts. Een volgend protocol kan voor verdere verfijning zorgen. Het voornemen van de regering om initiatieven van de Europese Commissie op het terrein van geweld tegen vrouwen te ondersteunen onderschrijft de AIV.

7.2 Het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en meisjes

Najaar 2001 reageert het kabinet op het onderzoeksrapport *Het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen*.⁴² Dit gebeurt mede op basis van een inventarisatie van de relevante beleidsontwikkelingen op alle betrokken departementen. Kern van de kabinetsreactie zal zijn dat het beleid wordt geïntensiveerd.

Plan van aanpak

Deze reactie werken we uit tot een Plan van aanpak voor het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en meisjes. Belangrijk nevendoeel van dit plan, dat voorjaar 2002 gereed komt, is het geweld tegen vrouwen zichtbaar te maken. De bestrijding van geweld tegen vrouwen krijgt immers nog niet de aandacht die het verdient. Geweld in de publieke ruimte valt meer op, terwijl geweld tegen vrouwen veelal in zogenaamde privésituaties plaatsvindt. Bovendien maakt geweld tegen vrouwen deel uit van machtsverschillen tussen mannen en vrouwen die het iets vanzelfsprekends geven, iets wat «er nu eenmaal is». Tegelijk is het omgeven door taboes.

Beleidsintensivering

Het Plan van aanpak omvat een beleidsintensivering die zich richt op:

- normstelling en rechtsvorming;
- preventie en signalering;
- opsporing en vervolging;
- opvang en hulpverlening;
- regie en monitoring.

Actuele en eenduidige gegevens over aard en omvang en over de aanpak door de verschillende instanties zijn nodig voor een effectieve bestrijding. Monitoring is daarom nodig. Ook is het van belang het effect van beleidsinstrumenten te meten en op basis daarvan beleid eventueel bij te stellen. Samenhang en samenwerking zullen trefwoorden zijn voor het beleid als geheel. Ook internationaal kan samenwerking leiden tot beter inzicht in en effectievere bestrijding van verschillende vormen van geweld tegen vrouwen.

Met het Plan van aanpak bouwen we voort op de resultaten van het project Voorkomen en bestrijden van huiselijk geweld, dat april 2002 wordt afgerond.⁴³ Ook het advies van de Adviesraad voor Internationale Vraagstukken (AIV) betrekken we bij de opstelling van dit Plan van aanpak (zie 7.1).

Genitale verminking

In zijn brief van 6 juli 2001⁴⁴ heeft de minister van Justitie het beleid uiteengezet om genitale verminking te voorkomen en bestrijden. Het advies van de AIV ondersteunt dit beleid. In het *Meerjarenbeleidsplan Emancipatie* staat dat het kabinet zal nagaan of een aanpassing van het

⁴² Boerefijn, I., M.M. van Liet-Senders, T. Loenen, *Het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen. Een verdiepend onderzoek naar het Nederlandse beleid in het licht van de verplichtingen die voortvloeien uit het Vrouwenverdrag*, Ministerie van SZW/-Elsevier Bedrijfsinformatie, Den Haag, 2000.

⁴³ In februari 2001 heeft u het plan van aanpak voor dit project ontvangen. (Brief van de minister van Justitie d.d. 14 februari 2001, 27 400 VI, nr. 51).

⁴⁴ Kamerstukken II, 2000–2001, 27 400 VI, nr. 83.

strafrecht (in het bijzonder de opheffing van de eis van dubbele strafbaarheidstelling) daaraan kan bijdragen. Frankrijk en Zweden bieden hiervoor misschien goede voorbeelden.⁴⁵ In 2002 onderzoeken we dit. De AIV heeft dit ook geadviseerd.

Evenals in 1999, tijdens de 54e Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (AVVN), zal Nederland tijdens de 56e AVVN, die op 11 september 2001 is begonnen, een resolutie indienen, gericht op het tegengaan van traditionele praktijken die de gezondheid van vrouwen en meisjes schaden, zoals genitale verminking.

Nationaal rapporteur mensenhandel

In navolging van de *Verklaring van Den Haag*⁴⁶ heeft Nederland met ingang van 1 april 2000 als eerste land een «nationaal rapporteur mensenhandel» aangesteld. Deze rapporteert jaarlijks aan de regering en doet aanbevelingen als het gaat om oorzaken, factoren en trends van mensenhandel. Haar rapporten zullen onder meer inzicht geven in de aard, omvang en mechanismen van mensenhandel, de opsporing en vervolging van daders en voorlichting en hulpverlening aan slachtoffers. De aanbevelingen in het rapport kunnen betrekking hebben op de centrale overheid, de lokale overheden en andere bestuursorganen, alsook op de Nederlandse inbreng in internationale organisaties en op niet-gouvernementele organisaties (NGO's).

In mei 2001 heeft het bureau van de nationaal rapporteur mensenhandel een congres georganiseerd met als doel experts op het gebied van mensenhandel bij elkaar te brengen. Opsporing en hulpverlening stonden op dit congres centraal.

Binnenkort brengt de nationale rapporteur mensenhandel haar eerste rapport uit. Dat gaat in op de ernst van het delict mensenhandel als schending van mensenrechten en op de verbanden met de georganiseerde misdaad, zedendelicten en de vreemdelingenwetgeving. In de loop van 2002 verschijnt het tweede rapport.

Nederland heeft diverse keren aangedrongen op de aanstelling van nationale rapporteurs in andere EU-landen. Ook hebben wij in EU-verband aandacht gevraagd voor de aanstelling van een Europees Rapporteur Vrouwenhandel. Ook in 2002 zal het kabinet zich hiervoor blijven inzetten.

Op 12 december 2000 heeft Nederland het Internationaal Verdrag inzake Bestrijding Georganiseerde Misdaad en de bijbehorende Protocollen ondertekend⁴⁷. Najaar 2001 start de voorbereiding van de goedkeurings- en uitvoeringswetgeving.

Werkgroep Vrouwenhandel van de Raad van Europa

Om de samenwerking op het gebied van het bestrijden van vrouwenhandel te intensiveren is in 2001 een werkgroep van de Raad van Europa van start gegaan. Deze houdt zich bezig met de rol die ict speelt bij vrouwenhandel. Nederland neemt hieraan deel. Deze werkgroep heeft tot doel de risico's van het gebruik van ict voor vrouwenhandel en andere schendingen van de mensenrechten te verkennen. In 2002 zal deze werkgroep haar activiteiten voortzetten. We proberen daarbij de interdisciplinaire, gecoördineerde aanpak die op Nederlands initiatief sinds *de Verklaring van Den Haag*⁴⁸ is ingezet vast te houden. Waar mogelijk sluiten we aan bij het gemeenschappelijk Europees optreden tegen mensenhandel en seksuele uitbuiting van kinderen, het Europees beleid ter bestrijding van geweld tegen kinderen, jongeren en vrouwen en de aanbeveling van het Comité van Ministers van de Raad van Europa ter voorkoming en bestrijding van mensenhandel en seksuele uitbuiting van kinderen. Ook komend

⁴⁵ Kamerstukken II, 2000–2001, 27 061, nr. 3, p. 92 (inclusief voetnoot 26).

⁴⁶ *The Hague Ministerial Declaration on European Guidelines for Effective Measures to Prevent and Combat Trafficking in Women for the Purpose of Sexual Exploitation, The Hague, 24–26 April 1997.*

⁴⁷ Protocol ter voorkoming, bestrijding en bestraffing van mensenhandel, inzonderheid handel in vrouwen en kinderen, ter aanvulling van het Verdrag van de Verenigde naties tegen de grensoverschrijdende georganiseerde criminaliteit.

⁴⁸ Ibidem noot 6.

jaar is er op Europees niveau sprake van samenwerking tussen de Commissie Gelijke Kansen van de Raad van Europa, de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten van de Verenigde Naties, de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) en de Internationale Organisatie voor Migratie (IOM). Deze samenwerking richt zich op een regionaal actieplan in het kader van de Task Force Mensenhandel onder het Stabiliteitspact voor Zuid-Oost Europa.

7.3 Bevorderen van gelijke rechten en bestrijding van discriminatie

Verdieping van instrumenten

Notitie inzake de implementatie van gelijkebehandelingsrichtlijnen

In juli 2001 is een notitie inzake de implementatie van de gemeenschappelijke bepalingen van de gelijkebehandelingsrichtlijnen op grond van artikel 13 EG-Verdrag voorgelegd aan de Raad van State. Na advisering door de Raad van State zal deze notitie aan de Tweede Kamer worden gezonden.

Gelijke behandeling m/v

Op 7 juni 2000 heeft de Europese Commissie een voorstel gedaan tot herziening van Richtlijn 76/207/EEG betreffende de tenuitvoerlegging van het beginsel van gelijke behandeling van mannen en vrouwen ten aanzien van de toegang tot het arbeidsproces, de beroepsopleiding en de promotiekansen, en ten aanzien van de arbeidsvoorwaarden. De voorgestelde wijziging moet een concrete invulling geven aan art. 141 (art. 119 oud) van het EG-Verdrag; zij houdt rekening met de rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen op het terrein van de gelijke behandeling van mannen en vrouwen op het werk.

Nederland staat positief tegenover het voorstel. Kanttekeningen betreffen met name de aansluiting bij de vorig jaar totstandgekomen richtlijnen op grond van artikel 13 van het EG-verdrag.⁴⁹

Van belang wordt namelijk geacht dat het niveau van bescherming tegen discriminatie op grond van geslacht gelijkwaardig is aan de bescherming die wordt geboden in de beide artikel-13-richtlijnen. De Nederlandse inzet is dat in beginsel zoveel mogelijk wordt aangesloten bij de tekst van de hiervoor genoemde richtlijnen. Van dit uitgangspunt wordt vanzelfsprekend afgeweken indien de huidige richtlijn en de daarop gebaseerde jurisprudentie van het Europese Hof van Justitie meer bescherming bieden.

Inmiddels is er binnen de Sociale Raad op 11 juni 2001 een politiek akkoord bereikt over een gemeenschappelijk standpunt. De verwachting bestaat dat de wijziging van de richtlijn eind 2001 onder Belgisch voorzitterschap zal worden afgerond. Voor de totstandkoming van deze richtlijn-wijziging is van belang dat het gaat om een codificatie-procedure, waarbij het Europees Parlement medebeslissingsrecht heeft.

Ratificatie protocol nr. 12 bij het EVRM

Het door de AIV in zijn advies genoemde Protocol nr. 12 bij het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM) biedt een uitbreiding van het verbod tot discriminatie ten opzichte van het EVRM. Op 13 juni 2001 heeft de Raad van State advies uitgebracht inzake de ratificatie van het protocol. De goedkeurings-procedure is in voorbereiding. Gestreefd wordt naar realisering van de ratificatie aan het eind van 2001, dan wel begin 2002.

⁴⁹ Richtlijn 2000/43/EG van de Raad van 29 juni 2000 houdende toepassing van het beginsel van gelijke behandeling van personen ongeacht ras of etnische afstamming, en Richtlijn 2000/78/EG van de Raad van 27 november 2000 tot instelling van een algemeen kader voor gelijke behandeling in arbeid en beroep.

Implementatie VN-Vrouwenverdrag

Informatiepunt gelijke behandeling m/v

De Commissie Gelijke Behandeling (CGB) start nog dit jaar met het informatiepunt gelijke behandeling m/v. Dit informatiepunt zal onder meer de kennis over het VN-Vrouwenverdrag in Nederland verbreden en verdiepen. Voor 2001 hebben wij hiervoor f 750 000 (€ 340 000) beschikbaar gesteld. Het informatiepunt krijgt een plaats in de uitbreiding van taken van de CGB die voortvloeit uit de evaluatie van de Algemene wet gelijke behandeling. De financiering in volgende jaren zal in dat kader plaatshebben.

Klachtrecht van vrouwen

Interdepartementaal is de ratificatie voorbereid van het optioneel protocol bij het VN-Vrouwenverdrag. Dit protocol behelst een individueel klachtrecht van vrouwen. Bij de voorbereiding bleek dat ratificatie niet noopt tot aanpassing van wet- en regelgeving. De goedkeuringsstukken zijn inmiddels gereed. De ratificatie staat gepland voor begin 2002.

Tweede nationale rapportage over de uitvoering van het VN-Vrouwenverdrag

In de tweede helft van 2001 stellen wij een rapporteur en co-rapporteur aan voor de tweede nationale rapportage die in 2002 verschijnt. De eerste nationale rapportage staat inmiddels bekend als het rapport van de Commissie Groenman.

Omdat tal van maatschappelijke organisaties bij herhaling bezwaar maken tegen elementen van het vreemdelingenrecht zullen we in de tweede nationale rapportage laten nagaan hoe het staat met de gender sensitiviteit van het mensenrechtenbeleid, het vreemdelingenbeleid, het nieuwkomersbeleid, het integratiebeleid en het terugkeerbeleid. Dit tegen de achtergrond van het VN-Vrouwenverdrag en de notitie van de staatssecretaris van Justitie over de rechtspositie van vrouwen in het vreemdelingenbeleid.⁵⁰ In het verlengde van deze tweede rapportage stellen wij voor 2002 ca. f 1 miljoen (ruim € 450 000) beschikbaar als themasubsidie. NGO's kunnen hier projectvoorstellen voor indienen. De uitwerking van de criteria en de procedure worden eind 2001 bekendgemaakt in de Staatscourant.

Vijfde verdiepend onderzoek VN-Vrouwenverdrag

In de reeks verdiepende onderzoeken naar de betekenis van het VN-Vrouwenverdrag in de Nederlandse rechtsorde richten we een vijfde onderzoek op het wegnemen van ongezien onderscheid tussen mannen en vrouwen op het beleidsterrein arbeid, zorg en inkomen. Het gaat hier om artikel 5 van het VN-Vrouwenverdrag. Dit heeft betrekking op «beeldvorming in termen van mannelijkheid en vrouwelijkheid». Artikel 5a roept de deelnemende staten expliciet op tot «de uitbanning van vooroordelen, van gewoonten en van alle andere gebruiken, die zijn gebaseerd op de gedachte van de minderwaardigheid of meerderwaardigheid van één van beide geslachten of op de stereotype rollen van mannen en vrouwen». Artikel 5b gaat over «het op een evenwichtige wijze erkennen van de verschillen tussen mannen en vrouwen in de reproductieve functie met gelijktijdige erkenning van de gezamenlijke verantwoordelijkheid van mannen en vrouwen bij het grootbrengen van kinderen».⁵¹

Regelgeving kan volledig in seksneutrale termen gevat zijn, maar juist daardoor miskennen dat mannen en vrouwen op verschillende terreinen nog verschillende posities hebben. Met uitzondering van bepaalde aspecten van het biologische ouderschap is regelgeving in Nederland op dit beleidsterrein seksneutraal. Juist vanwege de doorgaans nog

⁵⁰ Notitie over de vreemdelingrechtelijke rechtspositie van vrouwen in het vreemdelingenbeleid. Brief van de staatssecretaris van Justitie d.d. 25 april 2000 (met bijlage), Kamerstuk II, 1999–2000, 27 111, nrs. 1 en 2.

⁵¹ In de Nederlandse discussie wordt hiervoor het onderscheid tussen 'biologisch' en sociaal' ouderschap gehanteerd. Waar specifieke bescherming van vrouwen volgens het Vrouwenverdrag geboden is, komt aan de orde in het derde verdiepend onderzoek: *Vrouwenverdrag, moederschap, ouderschap en arbeid*, W.C. Monster, E. Cremers, en L. Willems, SZW/VUGA, 1998.

verschillende sociaal-economische positie van mannen en vrouwen, garandeert dit geenszins een sekseneutrale uitkomst.

7.4 Internationaal beleid

Europese integratie

Niet alleen in Nederland, ook in Europees verband verbreedt het draagvlak voor gender mainstreaming zich. Zo voorziet het Verdrag van Amsterdam in het integreren van het gelijke-kansenbeleid in het werkgelegenheidsbeleid en beschikken de Raad van Europa, de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) en de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) inmiddels over een strategie voor gender mainstreaming.

Tweesporenbeleid

Sinds het Verdrag van Amsterdam is het opheffen van ongelijkheid en het bevorderen van gelijkheid tussen mannen en vrouwen een «horizontale» doelstelling van de Europese Unie (artikel 2 en 3). Ook Europees emancipatiebeleid is tweesporenbeleid. Enerzijds is er sprake van vernieuwing, monitoring en evaluatie van het emancipatiebeleid, anderzijds van verankering van emancipatiedoelstellingen in alle geledingen van het algemene beleid (zie hoofdstuk 2). Ook heeft de Europese Raad de bevoegdheid maatregelen te nemen tegen discriminatie (artikel 13) en voor positieve actie en gelijke beloning (artikel 137 en 141). De Europese Commissie heeft daarvoor diverse voorstellen gedaan die inmiddels worden uitgewerkt in nieuw beleid. Ook maakt het gelijke-kansenbeleid nu integraal onderdeel uit van de Europese Structuurfondsen (2001–2006). De transnationale projecten in het kader van het communautaire EQUAL-programma gaan nog in 2001 van start.⁵²

Stroomversnelling

De integratie van gelijke kansen voor mannen en vrouwen in het Europees sociaal beleid (gender mainstreaming) is een vast agendapunt van de Sociale Raad. De Europese werkgelegenheidsstrategie wordt jaarlijks uitgewerkt in richtsnoeren voor het werkgelegenheidsbeleid, die op hun beurt leiden tot nationale actieplannen. Vast onderdeel hiervan is de integratie en toetsing van de gelijke-kansendimensie. Inzet van het Belgisch voorzitterschap is om deze dimensie met ingang van 2002 te integreren in de macro-economische richtsnoeren.

De gender-mainstreamingstrategie is in een nog grotere stroomversnelling gekomen na de Europese Toppen van Lissabon en Stockholm. Daar hebben de lidstaten afspraken gemaakt over indicatoren en benchmarking, onder meer op de terreinen arbeid en zorg (inclusief kinderopvang) en gelijke beloning. In 2002 werkt een informele werkgroep de aanpak verder uit ter uitvoering van de Communautaire raamstrategie voor gelijkheid tussen mannen en vrouwen (2001–2005).

Gender mainstreaming

Sinds de informele Raad in Berlijn (1999) vragen bewindspersonen voor het emancipatiebeleid om een mandaat, een strategie en een passende structuur voor gender mainstreaming in de besluitvorming van de Raad. In Sigtuna (Zweden) is in EU-verband afgesproken een ad hoc werkgroep op hoog niveau in te stellen om dit uit te werken. Enerzijds gaat het om een betere inbreng van nationale inzichten, ervaringen en goede voorbeelden in de internationale gremia, anderzijds om een betere implementatie van internationale afspraken in nationaal beleid. De werkgroep komt dit najaar onder voorzitterschap van België bijeen.

⁵² Zie hoofdstuk 4 en hoofdstuk 6.

Internationale ontwikkelingen

De inzichten, ervaringen en goede voorbeelden uit het nationale emancipatiebeleid nemen we mee naar internationale gremia, zoals de Verenigde Naties, de Europese Unie, de Raad van Europa, de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) en de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO).

In de Verenigde Naties zet het kabinet zich ook in 2002 in voor een samenhangende toetsing van de uitvoering van de afspraken in de VN-commissies voor milieu, mensenrechten, bevolking en ontwikkeling, emancipatiebeleid en sociale ontwikkeling. Nederland blijft aandringen op de integratie van vrouwenrechten in het werk van deze commissies en bij internationale organisatie, in het bijzonder op verdergaande samenwerking tussen de VN-Commissie voor de Positieverbetering van Vrouwen (CSW) en de VN-Mensenrechten Commissie (CHR).

VN-Commissie voor de Positieverbetering van Vrouwen

De VN-Commissie voor de Positieverbetering van Vrouwen (CSW) heeft in 2001 een werkprogramma vastgesteld voor de komende vijf jaar. De activiteiten die daarbij horen moeten leiden tot een versnelde uitvoering van het *Beijing Platform voor Actie*. Nederland heeft daaraan bijgedragen door het slotdocument *Vijf jaar na Beijing* te gebruiken bij de invulling van het *Meerjarenbeleidsplan*. Omgekeerd heeft het *Meerjarenbeleidsplan* als leidraad gefungeerd voor de stellingname van de Nederlandse delegatie in de Commissie.

Het werkprogramma bevat voor de jaren 2002 tot en met 2006 twee hoofdthema's per jaar.

- 2002
 - de rol van vrouwen bij armoedebestrijding
 - gender perspectief bij bescherming van het milieu en bij de beperking van gevolgen van natuurrampen
- 2003
 - toegang van vrouwen tot ict en de media
 - mensenrechten van vrouwen
- 2004
 - rol van mannen en jongens bij het bereiken van gelijkheid
 - gelijke deelname van vrouwen bij conflictpreventie
- 2005
 - beoordeling van Beijing Platform voor Actie en het slotdocument Beijing + 5
 - uitdagingen en vernieuwend beleid op het gebied van positieverbetering en empowerment van vrouwen en meisjes
- 2006
 - vergroting van de rol van vrouwen bij het ontwikkelingsproces in met name onderwijs, gezondheidszorg en arbeid
 - gelijke deelname van vrouwen in besluitvormingsprocessen.

De discussiethema's van de CSW in 2001 waren HIV/AIDS en de relatie tussen seksdiscriminatie en andere vormen van discriminatie zoals rassendiscriminatie, vreemdelingenhaat en andere vormen van intolerantie.

Vrede en veiligheid

Bij de preventie en oplossing van internationale conflictsituaties is de aandacht voor genderdeskundigheid de afgelopen jaren gegroeid. De emancipatietaakstelling van het ministerie van Buitenlandse Zaken is onder meer gericht op versterking van die genderdeskundigheid bij de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE).⁵³ Daarbij aansluitend zal ook de Raad van Europa de komende jaren meer aandacht besteden aan de rol van vrouwen in conflictpreventie, conflictoplossing en post-conflictsituaties. Samen met de ministeries van Defensie en Buitenlandse Zaken laten we daar in 2002 onderzoek naar doen, waarbij het vooral gaat om mogelijkheden om die rol te versterken. Wat het laatste betreft valt te denken aan humanitaire vredesmissies, internationale

⁵³ Kamerstukken II, 1998–1999, 26 206, nr. 11.

gerechtshoven, waaronder het toekomstige Internationaal Strafhof, en onderzoekscommissies en verdragscomités. Op basis van de uitkomsten van dit onderzoek kan de Task Force Mannen en vrouwen in beroep activiteiten starten voor het doorbreken van de horizontale en verticale segregatie in deze sector.⁵⁴

Water en gender

In het watermanagement maken nog maar weinig vrouwen deel uit van besluitvormende organen en de top van bedrijven. Dat geldt op alle niveaus: lokaal, regionaal, nationaal en internationaal. Tijdens de Ministeriële Conferentie over Water (maart 2000 in Den Haag) is afgesproken een internationale subcommissie Water en gender in te stellen die voorstellen doet voor het Derde Wereld Water Forum (Japan, 2003). Nederland heeft toegezegd hierover een informele ministeriële bijeenkomst te organiseren. In 2002 beginnen we met de voorbereiding.

Seksuele en reproductieve rechten

Het kabinet blijft in internationaal verband opkomen voor het fundamentele recht van vrouwen en meisjes om zeggenschap te hebben over hun seksuele, reproductieve en gezondheidsrechten. Ook het verbod op discriminatie op grond van seksuele voorkeur valt hieronder. Vrouwen zijn vrij om op persoonlijke wijze en naar eigen inzicht hun seksueel en reproductief gedrag vorm te geven. Deze vrijheid is een fundamenteel mensenrecht met een specifieke betekenis voor vrouwen.

In Nederland zien we twee tegengestelde ontwikkelingen als het gaat om het krijgen van kinderen. Enerzijds stijgt de gemiddelde leeftijd waarop vrouwen hun eerste kind krijgen (en zijn opmerkelijk veel vrouwen definitief kinderloos). Houdt deze stijging aan, dan nemen de medische en gezondheidsrisico's toe voor zowel moeders als kinderen. Daarom laten we in 2002 onderzoeken hoe een verdere verbetering van voorzieningen voor de combinatie van arbeid en zorg de individueel gewenste timing van het krijgen van kinderen kan beïnvloeden.

Anderzijds stijgen de aantallen abortussen, tienerzwangerschappen en tienermoeders licht.

In 2002 organiseren we daarom de conferentie «Van tienermoeder tot carrièrepil» met als doel inzicht te krijgen in de omstandigheden en cultuurverschillen die aan deze tegengestelde keuzen ten grondslag liggen en aanknopingspunten te vinden voor beleid.

⁵⁴ Zie hoofdstuk 6.

Overzicht beleidsacties en -voornemens Mensenrechten

Actie/voornemen	looptijd 2001–2004				voortouw	overigen
	1	2	3	4		
Gelijke rechten en non-discriminatie						
Verdieping van instrumenten						
Beschermingsniveau artikel 13 EG-verdrag ook toepassen voor bestaande richtlijnen op grond van geslacht; uitwerking richtlijnen artikel 13 en artikel 141 Europese Commissie»					SZW	BZK, JUS, VWS
Uitvoering plan van aanpak gelijke beloning					SZW	
Opstarten en vestigen informatiepunt en communicatieplan gelijke behandeling					SZW	SZW, JUS, BZK, VWS
Experimenten gericht op het bestrijden van discriminatie en het bevorderen van gelijke behandeling op de arbeidsmarkt in het kader van EQUAL					SZW	BZK, JUS, VWS
Implementatie VN-Vrouwenverdrag						
Ratificatie klachtrecht van vrouwen bij VN vrouwenverdrag					SZW	Rijksbreed
Ondertekening en ratificatie protocol nr. 12 bij het Europese Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden					BUIZA	JUS, BZK, SZW
Uitbreiding van discriminatiegronden bij ILO verdrag 111					SZW	
Tweede nationale rapportage in het kader van het VN-Vrouwenverdrag over gendersensitiviteit van het mensenrechtenbeleid, het vreemdelingenbeleid, het nieuwkomersbeleid, het integratiebeleid en het terugkeerbeleid					SZW	BUIZA, JUS, BZK-GSI
Ongezien onderscheid						
Vijfde verdiepend onderzoek in het kader van het VN-Vrouwenverdrag over ongezien onderscheid in de organisatie van de betaalde arbeid en zorg					SZW	SZW, VWS
Multidisciplinair onderzoek economische en sociale baten van een geëmancipeerde samenleving					SZW	
Voorkomen en bestrijden geweld						
Voorkomen en bestrijden geweld tegen vrouwen						
Kabinetsreactie verdiepend onderzoek voorkomen en bestrijden geweld tegen vrouwen					SZW	JUS, VWS, BZK, BUIZA, OCW
Plan van aanpak voorkomen en bestrijden geweld tegen vrouwen en meisjes					SZW	SZW, VWS, BZK, BUIZA, OCW
Subsidiemogelijkheid voor projecten beeldvorming en geweld tegen vrouwen					SZW	
Huiselijk geweld						
Interdepartementale stuurgroep voor de coördinatie van het beleid ter voorkoming en bestrijding van huiselijk geweld die maatregelen zal voorbereiden op het terrein van verhoging maximale celstraf, aanpak daders, informatieverschaffing door politie en openbaar ministerie en hulp aan slachtoffers, relatie stalking, hinderlijk belagen door ex-partners en geweld in huiselijke sfeer					JUS	VWS, BZK, SZW, BUIZA, OCW, SZW
Landelijk onderzoek naar huiselijk geweld onder de allochtone bevolking					JUS	
Genitale verminking						
Initiatieven en integratie van het beleid ter voorkoming en bestrijding van genitale verminking					JUS	VWS, SZW, BUIZA, JUS
Ondersteunen werk VN Speciaal Rapporteur inzake geweld tegen vrouwen en VN Speciaal Rapporteur inzake traditionele gebruiken					BUIZA	SZW, JUS

Actie/voornemen	looptijd 2001–2004				voortouw	overigen
	1	2	3	4		
Vrouwenhandel						
Uitvoering Verklaring van Den Haag: uitbrengen jaarlijkse rapportage door nationaal rapporteur mensenhandel, stimuleren aanstelling rapporteurs in andere landen en uitwisseling van rapportages en aanstelling Europees rapporteur vrouwenhandel					JUS	SZW, BZK, BUIZA, VWS, andere lidstaten int. gemia SZW
Vorbereiding en ratificatie Internationaal Verdrag inzake Bestrijding Georganiseerde Misdaad, waaronder protocol voor bestrijding van mensenhandel en seksuele uitbuiting van kinderen					JUS	
Deelname in werkgroep Commissie Gelijke Kansen van Raad van Europa ter verkenning risico's van gebruikmaking ict voor internationale vrouwenhandel					SZW	andere lidstaten RvE
Stimuleren van samenwerking tussen Commissie Gelijke Kansen van de Raad van Europa, de Hoge Commissaris voor de Rechten van de Mens van de Verenigde Naties, de Organisatie voor Veiligheid en Europese Samenwerking (OVSE) en de Internationale Organisatie voor Migratie om te komen tot een regionaal actieplan van de Taskforce mensenhandel onder het stabiliteitspact voor Zuid-Oost Europa					SZW	BUIZA, genoemde int. org.
Internationaal beleid						
Internationale ontwikkelingen						
Inzichten, ervaringen en good practices uit het nationale emancipatiebeleid inbrengen in internationale gremia zoals de VN, de EU, de ILO, de OESO en de Raad van Europa en vice versa internationale afspraken omzetten in nationaal beleid					SZW	BUIZA en overige departementen
Gecoördineerd vervolg voor toetsing van de uitvoering van de afspraken die gemaakt zijn door de VN commissie voor milieu, mensenrechten, bevolking en ontwikkeling, emancipatiebeleid en sociale ontwikkeling en integratie van vrouwenrechten in het beleid van de relevante VN Commissies					BUIZA	BUIZA, VROM, V&W, VWS, SZW
Integratie van vrouwenrechten in het beleid van internationale organen					SZW	Rijksbreed BUIZA
Bevorderen van verdergaande samenwerking tussen de VN Commissie voor de Positieverbetering van Vrouwen (CSW) en de VN Mensenrechten Commissie (CHR)					SZW	BUIZA, lidstaten VN
Uitvoering vijfjarig werkprogramma VN-commissie voor de Positieverbetering van Vrouwen (CSW) t.b.v. versnelde uitvoering Platform voor Actie					SZW	BUIZA, lidstaten VN
Onderhandeling 46e zitting VN Commissie voor de Positieverbetering van Vrouwen over de rol vrouwen bij armoedebestrijding en het genderperspectief bij bescherming van het milieu en bij de beperking van gevolgen van natuurrampen					SZW	BUIZA, lidstaten VN
Vrede en veiligheid						
Onderzoek versterking van de rol van vrouwen en genderdeskundigheid in conflict-preventie, -oplossing en post-conflictsituaties (humanitaire vredesmissies, internationale gerechtshoven, waaronder het toekomstig Internationaal Strafhof, onderzoekscommissies en verdragscomités)					SZW	BUIZA, DEF
Actieve bijdrage aan voorbereidingen forum Gelijke Kansen Commissie Raad van Europa over de rol van vrouwen in pre- en postconflictsituaties					SZW	RvE lidstaten
Besluitvorming						
Instellen internationale subcommissie Water en Gender en organiseren van informele ministeriële conferentie					SZW	V&W, BUIZA
Seksuele en reproductieve rechten						
Conferentie «Van tienermoeder tot carriérepil» en onderzoek gericht op aanbevelingen voor vervolgbeleid seksuele en reproductieve rechten					SZW	VWS, SZW
Uitwerking in VN en Europees onderhandelingskader op grond van advies AIV, al dan niet in juridisch bindende instrumenten, van de seksuele, reproductieve en gezondheidsrechten van vrouwen en meisjes, inclusief het verband uitbannen discriminatie op grond van seksuele voorkeur					BUIZA, SZW	JUS, VWS

Actie/voornemen	looptijd 2001-2004				voortouw	overigen
	1	2	3	4		
Maatschappelijk verantwoord ondernemen						
Maatschappelijk verantwoord ondernemen in het kader van EQUAL					SZW	EZ, SZW
Europese ontwikkelingen en Equal						
Onderhandeling en uitvoering communautair actieprogramma ter ondersteuning van een integrale strategie voor gelijkheid tussen mannen en vrouwen					SZW	EU-lidstaten
Uitvoering van de vier pijlers (inzetbaarheid, ondernemerschap, aanpassingsvermogen, gelijke kansen voor vrouwen en mannen) van het EQUAL programma volgens de twee sporen van het emancipatiebeleid					SZW	SZW, EZ, VWS, OCW, BUIZA

8 KENNISSAMENLEVING

De nieuwe mogelijkheden van informatie- en communicatietechnologie (ict) zullen de sociale, politieke en economische verhoudingen drastisch veranderen. In welke richting en hoe dat zal gebeuren is nog onduidelijk. Vooralsnog zijn er meer vragen dan antwoorden. Dat geldt ook voor het zoeken naar nieuwe aangrijpingspunten voor het emancipatiebeleid. In 1999 ging Infodrome van start, een denktank voor de overheid op het gebied van samenleving en ict. In dit hoofdstuk maken we gebruik van de gedachtevorming die deze denktank op gang heeft gebracht over het beleid van de overheid in de kennismaatschappij. Aan de hand van vier verschillende clusters van vragen, groeperen we vervolgens de beleidsacties en de beleidsvoornemens voor 2002. Tenslotte geven we aan hoe de verbinding met Infodrome nader vorm kan krijgen.

8.1 Nieuwe vragen

De gedachte dat we tegenwoordig in een kennissamenleving leven is zo langzamerhand gemeengoed. Er is een besef dat sociale, politieke en economische verhoudingen drastisch zullen veranderen of al aan het veranderen zijn. Maar hoe precies? Welke nieuwe structuren en spelers komen op? En welke nieuwe vragen stelt dat aan de overheid? De kennissamenleving breekt weliswaar allerwegen door, maar heeft nog niet genoeg vorm gekregen om duidelijke aanknopingspunten te bieden voor beleid. Wel dient de overheid bedacht te zijn op het ontstaan van andere relaties en organisatievormen, op veranderingen in haar eigen rol, onder meer samenhangend met territoriale gebondenheid, en op het ontstaan van achterblijvers.

Zoveel is zeker dat de informatierevolutie maatschappelijke structuren voor nieuwe vragen stelt. De som van individuele keuzen leidt tot een maatschappelijke dynamiek die nieuwe vragen oproept. Instituties komen onder druk te staan en krijgen eisen voorgeschoteld waar ze niet voor waren ingericht. Dit raakt alle sectoren waar de overheid actief is. Er ontstaan andere verhoudingen tussen mensen, andere manieren waarop mensen zich organiseren en andere vormen van collectieve belangenbehartiging.

Sommigen vrezen een «digitale kloof»: het risico van een maatschappelijke tweedeling omdat groepen mensen geen gebruik kunnen maken van informatie- en communicatietechnologie (ict). Vooral voor ouderen, lager opgeleiden, langdurig werklozen en allochtonen, en dan in het bijzonder vrouwen onder hen, zou dit risico dreigen.

Hoewel antwoorden nog niet eenduidig te geven zijn, dienen veel nieuwe vragen zich aan. Een paar voorbeelden.

- Is de beeldvorming in de kennissamenleving mannelijk gecodeerd? Onderzoek wijst in die richting.⁵⁵ Hoe kan dat worden rechtgetrokken?
- Veranderen de man-vrouwverhoudingen door de komst van de kennissamenleving, en zo ja, hoe?
- Het ziet er in het algemeen niet naar uit dat vrouwen achterblijven. Maar zijn zij misschien in groepen achterblijvers wel de verst achtergeblevenen?
- Wat wordt de rol van het emancipatiebeleid? Zijn andere vormen van overheidsarrangementen nodig of misschien al in aantocht? Bijvoorbeeld bij de bestrijding van geweld zoals vrouwenhandel, genitale verminking en sekstoerisme?

⁵⁵ De beeldvorming over en van de ict-sector blijkt overwegend mannelijk gecodeerd. De beeldvorming over bijvoorbeeld apparaten waarmee toegang tot het internet kan worden verkregen varieert van sterk mannelijk (computer) naar gemengd (telefoon en televisie). Vrouwen bezitten minder vaak ict, maken er minder gebruik van en voelen zich er in de regel minder vaardig in. Zie: *Gender en ICT, Literatuuronderzoek ten behoeve van Infodrome*, Infodrome, Amsterdam, februari 2001.

8.2 Rol overheid

Met de komst van een kennissamenleving kunnen gebruikelijke overheidsinterventies overbodig worden of contraproductief blijken te zijn. Door het mondiale en grensoverschrijdende netwerkarakter van de kennismaatschappij rijst de vraag wat de rol van een nationale overheid moet zijn. Doordat informatiestromen zich niets aantrekken van nationale grenzen voldoet territoriale regelgeving vaak niet meer. Bij gevolg verandert de rol van nationale staten. Voor het opstellen en zo mogelijk handhaven van regels worden voor specifieke issues in toenemende mate afzonderlijke, vaak internationale of mondiale instanties opgericht. Het belang van deze functionele «regelvinders» neemt toe.

Politiek bedrijven is niet meer equivalent aan de representatieve democratie. Burgers vinden one-issue bewegingen vaak veel bevredigender en vermoedelijk ook effectiever. Het netwerkarakter van internet past bij deze vormen van maatschappelijke participatie.

Milieu- en mensenrechtenorganisaties zijn typische voorbeelden van politieke organisaties die zich niet richten op een land, maar hun pijlen heel pragmatisch richten op plaatsen waar ze de meeste impact kunnen hebben.

Het democratisch karakter van deze organisaties verschilt van geval tot geval. Collectieve besluitvorming komt op een heel andere manier tot stand dan democratische organisaties of landen gewend zijn. Wat is dan hun legitimiteit? En in hoeverre moeten overheden er gehoor aan geven?

8.3 Informatierevolutie

Een adequaat gebruik van informatie, kennis en media is bepalend voor de welvaart en het welzijn van de bevolking. Toegang, transparantie en zeggenschap voor brede lagen van de samenleving worden daarmee belangrijk, zowel voor individuele ontplooiing als economische ontwikkeling. Dat niet alleen, ook vraagt de kennissamenleving om andere menselijke kwaliteiten en vaardigheden.

Auto- en informatisering maken herhaalbare taken overbodig. Wat overblijft, is echt mensenwerk: zorgen, dienstverleners, creëren en verstand gebruiken. Voor dit type werk zijn andere vaardigheden vereist dan voor het beheersen van kennis of technieken: sociale intelligentie, het vermogen om samen te werken, thuis zijn in verschillende disciplines, aanpassingsvermogen, kunnen functioneren in een internationale context, een op innovatie gerichte instelling, blijvend leren, lerend werken, complexiteit beheersbaar kunnen houden, ondernemerszin en informatievaardigheden.

Over de manier waarop we al die vaardigheden tot ons gaan nemen weten we maar één ding zeker: leren betekent in een kennissamenleving iets totaal anders dan in een industriële samenleving. Wat kun je individueel, wat in een groep, wat telelerend, wat face to face, met wat voor vragen kun je leerlingen op pad sturen, welke zaken moeten ze samen uitzoeken, in welke volgorde, op welke leeftijd en op welke gebieden is juist eerst praktijkervaring vereist?

De informatierevolutie mag een belofte inhouden van toenemende welvaart, het proces kan op allerlei plaatsen onverwacht negatieve kanten hebben. Het is zaak deze tijdig te signaleren en te bezien of en hoe de overheid kan bijdragen aan mogelijke oplossingen. Dat laatste gebeurt bijvoorbeeld in het emancipatiebeleid. De voorbereiding van de Vierde VN-Wereldvrouwenconferentie in 1995 in Beijing en van de gelijktijdige

schaduwconferentie heeft de kennissamenleving en het wereldwijde emancipatienetwerk voorgoed aan elkaar gekoppeld.

8.4 Clusters van overheidsbeleid en beleidsacties

Als het gaat om de kennissamenleving, kunnen we vier clusters van overheidsbeleid onderscheiden. Deze vierdeling hanteert ook Infodrome.⁵⁶ Zo'n onderscheid helpt de vele vragen te groeperen naar de verschillende niveaus waarop ze spelen. Het ordent beleidsactiviteiten naar het type vraag waarop ze een antwoord helpen vinden. Daarom nemen wij deze vierdeling over.

Het reguleren en organiseren van ict-infrastructuren

Een essentiële voorwaarde voor een goed functionerende kennissamenleving is de beschikbaarheid van een kwalitatief hoogwaardige infrastructuur. Om dat te bevorderen hebben we in 2001 een themasubsidie beschikbaar gesteld voor het verbeteren van de digitale infrastructuur en de ict-professionaliteit binnen vrouwenorganisaties. Op deze «informatiseringsimpuls» zijn 14 subsidieaanvragen binnengekomen. Daarvan zijn er 11 gehonoreerd voor een totaalbedrag van bijna 1,5 miljoen gulden (ruim 680 000 euro).

Het stimuleren van ict-gebruik in de samenleving

Het kabinet wil de toepassing van ict in de samenleving stimuleren om een digitale tweedeling te vermijden en om te voorkomen dat Nederland internationaal achterop raakt. Daarom stimuleren we samenwerkingsexperimenten in stedelijke gebieden en op het platteland, gericht op de inzet van ict voor de verbetering van de persoonlijke en sociale leefsituatie van kansarme vrouwen.

In de toegang tot en het gebruik van ict is er sprake van sociale ongelijkheid. Het gaat hierbij onder meer om vrouwen die niet of onvoldoende mogelijkheden hebben om zich maatschappelijk te manifesteren⁵⁷. Om emancipatiedoelstellingen voor bepaalde groepen vrouwen dichterbij te brengen ziet het kabinet mogelijkheden in de inzet van ict. Lokale organisaties starten daarom op diverse plekken in het land, zowel in stedelijke als in landelijke gebieden, projecten in samenwerking met gemeenten. De projecten zijn gericht op het verbeteren van de leefsituatie van kansarme vrouwen, zoals bijvoorbeeld alleenstaande bijstandsmoeders, allochtone en laagopgeleide vrouwen, gehandicapte vrouwen of vrouwen die niet (meer) op de arbeidsmarkt actief zijn.

Gedacht wordt aan succesvolle initiatieven zoals de «moedercentra». Vrouwen kunnen daar niet alleen computer- en taalcursussen volgen, maar ook ervaringen uitwisselen, elkaar burendiensten aanbieden of tweedehands artikelen kopen terwijl ze hun kinderen in de daar aanwezige kinderopvang onderbrengen.

Dergelijke initiatieven maken de toegang tot en het gebruik van ict mogelijk voor vrouwen die daar anders geen mogelijkheden toe hebben. Nadat is geïnventariseerd welke initiatieven er bestaan op dit terrein, werken we in 2002 een concrete aanpak uit.

De ontwikkeling van e-government

Het kabinet wil initiatieven stimuleren die met behulp van ict de toegankelijkheid van het overheidsapparaat vergroten, de efficiëntie bevorderen en de kwaliteit van de dienstverlening verhogen.

Laagopgeleide jongeren zijn moeilijk te bereiken voor het emancipatiebeleid. Hoewel ze thuis vaak minder makkelijk toegang tot ict hebben (bijvoorbeeld door het ontbreken van een computer), zitten ze op school

⁵⁶ *Institutes onder druk; de uitdaging van de informatiesamenleving voor politiek en beleid*, Infodrome, Amsterdam, oktober 2000.

⁵⁷ Ibidem, noot 1.

relatief vaak achter de pc. Dat maakt het internet een aantrekkelijke ingang om hen te bereiken en hun meningsvorming en bewustwording over emancipatiegerelateerde onderwerpen te stimuleren. Daarom starten we een project dat zowel de emancipatiebewustwording als de ict-vaardigheden van jongeren versterkt.

Willen initiatieven succesvol zijn, dan is het absoluut noodzakelijk dat jongens en meisjes zelf bij de opzet en vormgeving betrokken worden. Gebleken is dat jongeren zich niet aangesproken voelen door de term emancipatie, maar wel praten over onderwerpen die te maken hebben met hun eigen leefwereld.⁵⁸ Dan gaat het over de situatie thuis, opleiding, werken en zorgen, taakverdeling tussen meisjes en jongens, seksualiteit, vrijetijdsbesteding en toekomst.

Te denken valt aan het opnemen van een Jongerenpanel in het landelijk netwerk EVA (zie hierna) of het uitschrijven van een wedstrijd onder vmbo-scholieren, waarbij hen gevraagd wordt ideeën aan te dragen voor een website. We gaan na welke initiatieven er al bestaan op dit terrein. In 2002 krijgt het project concreet vorm.

Anticiperen op de maatschappelijke gevolgen van de kennissamenleving en de veranderende rol van de overheid

In alle analyses is men het over één ding eens: ict maakt veel activiteiten minder afhankelijk van hun geografische locatie. Werk, scholing en sociaal verkeer raken minder gebonden aan plaats en tijd. Voor de bestaande maatschappelijke verhoudingen heeft dat verstrekkende consequenties.

Om meer zicht te krijgen op de kansen en bedreigingen van informatie- en communicatietechnologie, start in 2002 een onderzoek naar de vraag hoe ict kan worden ingezet om emancipatieprocessen te beïnvloeden.

Ook richten we een landelijk netwerk EVA (Ervaring, Vaardigheden en Attituden) op om de maatschappelijke dynamiek op de voet te kunnen volgen. Dit netwerk zal bestaan uit kenniskringen van personen en organisaties met een visie op de kennissamenleving. In die kenniskringen kunnen vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties zitting nemen, maar ook NGO's, kennisinstellingen, ict-experts en mensen op persoonlijke titel. In 2001 schetsen we de contouren van zo'n netwerk om in 2002 aard, doel, omvang en samenstelling te bepalen. In dat jaar kan het netwerk dan van start gaan.

8.5 Hoe verder?

Samen met Infodrome bespreken we najaar 2001 een traject dat een vervolg geeft aan de literatuurstudie *Gender en ICT*.⁵⁹ Wij denken daarbij aan de volgende activiteiten.

- Het in kaart brengen en analyseren van de vragen waar de kennissamenleving het emancipatiebeleid voor stelt. Ook oplossingsrichtingen komen aan bod.
- Uitvoeren van een verdiegingsstudie die de relaties tussen het emancipatiebeleid en de kennissamenleving aan de hand van concrete vraagstukken onderzoekt. Ook de genoemde mannelijke codering in de beeldvorming over en van de ict-sector komt daarbij aan bod.

⁵⁸ *Jongeren en emancipatie: Emancipatie is uit, kiezen is in*, P. Naber, F. Veldman, R. Wiebing, Ministerie van SZW, Den Haag, 1999.

⁵⁹ Ibidem, noot 1.

Overzicht beleidsacties en -voornemens Kennissamenleving

Actie/voornemen	looptijd 2001–2004				voortouw	overigen
	1	2	3	4		
Kennissamenleving						
Telewerken en teleleren						
Extra impulsen voor telewerken en teleleren o.m. binnen EQUAL					SZW	
Gendereffecten in ict-experimenten (Kenniswijk)						
Afspraken over monitoring van en onderzoek naar genderdimensies in recent gestarte en nieuw op te zetten ict-experimenten en initiatieven, waaronder aandacht voor bereikbaarheidsscenario's in Kenniswijk					SZW	
Nationaal netwerk kennissamenleving						
Oprichting van een nationaal netwerk met een structuur van kenniskringen rond emancipatie					SZW	VWS, EZ, OCW,ea
Positieversterking vrouwengroepen						
Het verbeteren van de digitale infrastructuur en de ict-professionaliteit binnen vrouwenorganisaties d.m.v. een extra Informatiseringsimpuls Het stimuleren van samenwerkingsexperimenten in stedelijke gebieden en op het platteland, gericht op de inzet van ict voor de verbetering van de persoonlijke en sociale leefsituaties kansarme vrouwen.					SZW SZW, LNV, BZK-GSI	vrouwen-organisaties VWS
Vrouwen en ict						
Emancipatiebewustwording/ict-vaardig heden laagopgeleide jongeren						
Het stimuleren van meningsvorming en bewustwording over emancipatiegerelateerde onderwerpen bij met name laagopgeleide meisjes en jongens, d.m.v. een ict-project					SZW	BZK, VWS
Beleidsinformatie en ict						
Het ondersteunen van initiatieven die met behulp van ict voor emancipatiedoelen relevante beleidsinformatie, nationaal en internationaal versneld en verbeterd toegankelijk maken. Het verkennen van de risico's van het gebruik van ict voor vrouwenhandel en andere schendingen van de mensenrechten, door actieve participatie aan een speciaal hiertoe opgerichte werkgroep.					SZW SZW	BZK, JUS BZK, JUS
Seskeverschillen in computeronderwijs						
Maatregelen en acties in het kader van het plan van aanpak seskeverschillen in computeronderwijs in het primair en voortgezet onderwijs.					OCW	
Versterken positie vrouwen in ict						
In het project Vrouwen/mannen- balans bij ict, worden maatregelen uitgewerkt die de participatie van meisjes/vrouwen in ict-opleidingen en bedrijven gaan vergroten. In het kader van EQUAL op te zetten transnationale vernieuwings-projecten binnen EU-verband.					EZ SZW	OCW OCW, EZ

Beleidsacties en -voornemens 2001–2004

Beleidsacties en -voornemens voor 2002

Het ondersteuningsbeleid

In 1997 heeft de Tweede Kamer de herijking van het emancipatie-ondersteuningsbeleid (EOS-beleid), zoals geformuleerd in de notitie *Het emancipatie-ondersteuningsbeleid* goedgekeurd. In deze notitie wordt het EOS-beleid als volgt gedefinieerd:

«dat deel van het emancipatiebeleid, dat het emancipatieproces in de samenleving ondersteunt en stimuleert en de wisselwerking tussen maatschappelijke organisaties, in het bijzonder de (zwarte, migranten- en vluchtelingen)vrouwenbeweging, en het beleid bevordert middels het beleidsinstrument subsidiëring.»

De herijking van het EOS-beleid vloeide vooral voort uit de beleidskeuzes in de nota *Emancipatiebeleid in Uitvoering* van 1995, gebaseerd op het *Beijing Platform voor Actie*.

Het beleidskader van het algemene emancipatiebeleid gold immers ook voor het EOS-beleid:

- diversiteit als bron van kwaliteit
- de combinatie van levenssferen, en
- verbreding van het draagvlak (voor emancipatie en het emancipatiebeleid).

Ook het EOS-beleid is gebaseerd op de twee sporen van het emancipatiebeleid.

- Nieuwe initiatieven in gang zetten op terreinen waar een impuls voor het emancipatie-proces gewenst is.
- Initiatieven richten op verbreding van het draagvlak van het emancipatiebeleid en op het verankeren van emancipatiedoelen in het algemene beleid (mainstreaming van het emancipatieperspectief).

De ministers en staatssecretarissen hebben een eigen verantwoordelijkheid voor het emancipatiebeleid op hun beleidsterrein, met in het verlengde hiervan een eigen emancipatie-ondersteuningsbeleid. Gezien deze eigen verantwoordelijkheid is er sprake van een lichte vorm van coördinatie van het EOS-beleid, voornamelijk gericht op:

- informatie-uitwisseling,
- samenwerking, door middel van gezamenlijke financiering van projecten en activiteiten,
- vaststelling van de algemene beleidskaders voor het emancipatiebeleid, en zodoende mede richting geven aan de vormgeving van het departementale emancipatie-ondersteuningsbeleid.

De Subsidieregeling Emancipatie-ondersteuning 1998

De basis voor de uitvoering van het ondersteuningsbeleid is de *Subsidieregeling Emancipatie-ondersteuning 1998*, die vanaf januari 1998 van kracht is. Op jaarbasis is voor de uitvoering van de subsidieregeling ca. f 16,5 miljoen (€ 7,5 miljoen) beschikbaar.

2a-subsidies

Om nieuwe initiatieven van een impuls te voorzien en het maatschappelijke bereik van specifieke beleidsthema's te vergroten, wordt subsidie verleend voor (kortlopende) activiteiten/projecten. Deze worden (naar het subsidieartikel) de 2a-subsidies genoemd.

2b-subsidies

Daarnaast wordt subsidie verleend voor activiteiten die op de een of andere wijze bijdragen aan het wegnemen van structurele en culturele belemmeringen en directe en indirecte discriminatie naar sekse, leeftijd, etniciteit, seksuele voorkeur en levensbeschouwing tussen groepen; dit

worden (naar het subsidieartikel) de 2b-subsidies genoemd. Het betreft hier voor het merendeel kleinere subsidiebijdragen voor meestal kortlopende activiteiten, maar met een duidelijk vernieuwend karakter.

2c-subsidies

Voor een belangrijk deel (ca. f 11 miljoen (€ 5 miljoen)) concentreert het EOS-beleid zich op de subsidiëring van een beperkt aantal landelijke organisaties. Met deze organisaties bestaat een meerjarige subsidierelatie («de 2c-subsidies»). De grond voor subsidie is:

- expertise-ontwikkeling of
- informatie en signalering.

E-Quality krijgt als enige organisatie vanuit het ministerie van SZW een subsidie voor het ontwikkelen van algemene gender- en emancipatie-expertise. Het Clara Wichmann Instituut krijgt bijvoorbeeld uit de middelen van het ministerie van Justitie een subsidie voor een meer sectorspecifieke emancipatie-expertise.

De Vrouwen Alliantie, Toplink en Opportunity krijgen subsidie op grond van hun informatie- en signaleringsfunctie. Transact en de Nederlandse Vrouwen Raad zijn voorbeelden van organisaties die door andere ministeries dan SZW worden gefinancierd.